

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT "ION CREANGĂ"
DIN CHIȘINĂU
CATEDRA PEDAGOGIE PREȘCOLARĂ, EDUCAȚIE FIZICĂ ȘI DANS

LIUBA MOCANU

**TEORII ȘI METODOLOGII AVANSATE ÎN DIDACTICI
PARTICULARE**

(Dezvoltarea limbajului și comunicării)

Suport de curs

CHIȘINĂU -2020

Aprobat pentru editare prin decizia Consiliului Facultății Științe ale Educației și Informatică, Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă" din 20 noiembrie 2019, proces verbal nr.2

Autori:

Liuba Mocanu doctor, conferențiar universitar

Recenzenți:

Goncearuc S., doctor, profesor universitar, USEFS

Ohrimenco A., doctor, conferențiar interimar, UPSC

Mocanu, Liuba.

Teorii și metodologii avansate în didactici particulare : (Dezvoltarea limbajului și comunicării) : Suport de curs / Liuba Mocanu ; Univ. Ped. de Stat "Ion Creangă" din Chișinău, Catedra "Pedagogie preșcolară, educație fizică și dans". – Chișinău : S. n., 2020 (Tipogr. UPS "I. Creangă"). – 68 p.

Referințe bibliogr. la începutul temelor. – 100 ex.

ISBN 978-9975-46-437-6.

373.2.016:81'276.3(075.8)

M 84

CUPRINS

TEMA 1.	REPERE TEORETICE PRIVIND CURSUL TEORII ȘI METODOLOGII AVANSATE - DEZVOLTAREA LIMBAJULUI ȘI COMUNICĂRII	3
TEMA 2.	REALIZAREA ȘI VALORIFICAREA CONEXIUNILOR INTRA-, INTER- ȘI TRANSDISCIPLINARE ÎN VEDEREA OPTIMIZĂRII DEZVOLTĂRII LIMBAJULUI ȘI A COMUNICĂRII	10
TEMA 3.	MECANISMELE NEURO-, ANATOMO-FIZIOLOGICE, PSIHOLOGICE ALE LIMBAJULUI	15
TEMA 4.	TEORII PRIVIND GENEZA LIMBAJULUI	20
TEMA 5.	DEZVOLTAREA PROCESELOR PSIHICE PRIN LIMBAJ	26
TEMA 6.	CULTURA SONORĂ	31
TEMA 7.	ASPECTUL LEXICAL	38
TEMA 8.	TEHNICI DE DEZVOLTARE A LIMBAJULUI ARTISTIC (EXPRESIV)	43
TEMA 9.	FORMAREA VORBIRII CORECTE DIN PUNCT DE VEDERE GRAMATICAL	48
TEMA 10.	DISCURSUL COERENT	53
TEMA 11.	CREATIVITATEA VERBALĂ	61

INTRODUCERE

Cursul Teorii și metodologii avansate (Dezvoltarea limbajului și comunicării) constituie unul de bază în pregătirea specialiștilor din domeniul educației timpurii. Principalul scop pe care îl urmărește este înțelegerea profundă de către studenți a mecanismelor psihofiziologice și lingvodicte ce țin de evoluția limbajului și comunicării la copiii de vârstă preșcolară, dar și înarmarea lor cu diverse strategii de lucru.

Lucrarea cuprinde majoritatea problemelor teoretice referitoare la limbaj, comunicare reflectate prin optica psihologilor, dar și a pedagogilor (L.Vâgorskii, F. Sohin, O. Ușakov, S. Cemortan, E. Fomiciov, M. Lavric etc.), având ca obiectiv formularea și aprofundarea conceptelor de bază ale pedagogiei și formarea la studenți a unei viziuni de ansamblu asupra limbajului, comunicării ca fenomene sociale.

Un loc aparte s-a oferit teoriilor privind geneza limbajului.

Materialul prezentat include, de asemenea, unități ce cuprind toate aspectele limbajului: lexical, fonetic, gramatical, vorbirea coerentă etc. Conținuturile acestora în cadrul activităților din instituția de educație timpurie se împletesc, conducând la realizarea concomitentă a sarcinilor preconizate.

Nu în ultimul rând a fost reflectată problema creativității, dar și a unor procese psihice ce pot fi dezvoltate prin limbaj.

Ne exprimăm speranța că lucrarea dată va răspunde așteptărilor tuturor celor interesați de problema vizată

TEMA 1. REPERE TEORETICE PRIVIND CURSUL TEORIEI ȘI METODOLOGIEI AVANSATE ÎN DIDACTICI PARTICULARE (DEZVOLTAREA LIMBAJULUI ȘI COMUNICĂRII)

PLAN:

1. Definirea domeniului și specificul disciplinei
2. Explicarea termenilor-cheie
3. Principiile de dezvoltare a limbajului

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să definească domeniul și specificul disciplinei
- Să definească noțiunile de *limbaj, limbă, comunicare, vorbire*
- Să caracterizeze principiile *dezvoltării limbajului și comunicării*

CONCEPTE CHEIE:

Dezvoltarea limbajului, dezvoltarea comunicării, limbaj, comunicare, limbă, vorbire

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ

1. Cadrul de referință al educației timpurii, Chișinău, 2019
2. Curriculumul pentru educație timpurie, Chișinău, 2019
3. Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani. Chișinău, 2019
4. Lavric M, Metodica dezvoltării vorbirii la preșcolari, Ch., Editura Lumina, 1992, - 160 p

1. Definirea domeniului și specificul disciplinei

Procesul informativ, instructiv-educativ, instituționalizat se sprijină pe cercetările științelor umaniste (psihologie, pedagogie, didactică, filologie etc.) prin intermediul acestora desăvârșindu-se și modelându-se personalitatea umană.

Orice știință, conform epistemologiei filosofice, are un domeniu propriu de cercetare, apelează la metode și procedee specifice pentru investigarea acestui domeniu și urmărește să descopere anumite regularități și legități proprii universului, respectiv fapte și fenomene. Fiecare știință are o valoare de cunoaștere gnoseologică și una praxiologică, adică de folosire a celor constatate în folosul omului și activitățile lui.

Cursul Teorii și metodologii avansate în didactici particulare (dezvoltarea limbajului și comunicării), în continuare *Dezvoltarea limbajului și comunicării*, este o disciplină a științelor pedagogice, care are ca obiect studierea organizării, desfășurării procesului de învățământ, ca proces instructiv-educativ. Este o știință explicativă și, totodată, una normativă. Studiază procesul de formare, dezvoltare a limbajului și comunicării în instituția de educație timpurie.

Dezvoltarea limbajului și comunicării normează metode și forme, printr-o varietate de modalități de cercetare și de cunoaștere a realității obiective, studiază procesul de formare și dezvoltare a vorbirii (limbajului oral) copiilor în instituțiile de educație timpurie.

Dezvoltarea limbajului și comunicării are drept obiectiv principal eficientizarea procesului instructiv-educativ prin valorificarea metodelor care pot asigura o cât mai corectă însușire a limbajului, ca instrument de comunicare. Pe baza proiectării pedagogice a activităților instructiv-educative, care are în centrul său copilul cu aspirațiile și cu solicitările specifice, ea creează un sistem de acțiuni menite să realizeze competențele stipulate în curriculum. Deci, ea creează și perfecționează un instrument de lucru necesar tuturor celorlalte discipline ce susțin învățarea.

Obiectul de cercetare al domeniului vizat este limbajul și comunicarea, ca procese dinamice. Sarcina de bază rezidă în elaborarea și sistematizarea științifică a strategiilor de dezvoltare a limbajului și comunicării copiilor mici.

Scopul final al acestei munci este formarea competențelor ce vizează limbajul și comunicarea în conformitate cu normele limbii literare actuale.

Dezvoltarea limbajului și comunicării studiază și precizează:

- Scopul și obiectivele disciplinei de învățământ;
- Locul și rolul acesteia în formarea culturală și profesională a personalității;
- Principiile și mijloacele învățării;
- Conținutul, metodele, formele de organizare ale procesului didactic etc.

Domeniul *Dezvoltarea limbajului și a comunicării* vizează dezvoltarea limbajului (sub aspectele vocabularului, gramaticii, culturii sonore, dar și a înțelegerii semnificației mesajelor), a comunicării (cuprinzând abilități de ascultare, comunicare orală, nonverbală, paraverbală, verbală) și însoțește dezvoltarea în fiecare dintre celelalte domenii.

Dimensiuni ale domeniului *Limbaj și comunicare*:

- Dezvoltarea capacității de ascultare și înțelegere (comunicare receptivă)
- Dezvoltarea capacității de vorbire și comunicare (comunicare expresivă).

Dezvoltarea limbajului și comunicării reprezintă aplicarea *principiilor didactice* la specificul acestui domeniu de cunoaștere - educarea limbajului și a comunicării la copiii de vârstă timpurie, dar și a *principiilor metodice caracteristice limbajului*.

Specificul activităților de educare a limbajului desfășurate în instituția timpurie este dat de:

- idealul educațional,
- particularitățile de vârstă și de dezvoltare a preșcolarilor,
- caracteristicile limbajului.

Idealul educațional este expresia aspirațiilor societății, reprezentând modelul/prototipul după care trebuie format orice copil, orice tânăr cu ajutorul educației. În cadrul Curriculum-ului pentru educația timpurie, obiectivele care vizează idealul educațional se referă la:

- asigurarea dezvoltării normale și depline a preșcolarilor, prin valorificarea potențialului fizic și psihic al fiecăruia, ținând seama de:

- ritmul propriu de dezvoltare a copilului;
- nevoile sale afective;
- activitatea sa fundamental-jocul etc.

2. Explicarea termenilor-cheie

Limbajul – deseori este confundat cu **limba** sau interpretat în accepțiuni diferite:

Limbajul este un fragment de limbă naturală (E.I Vasiliu);

- este o aplicație a limbii și că limba este condiția necesară a limbajului (Franz Bopp);
- este un fenomen; reprezintă exercițiul unei facultăți care se găsește în om;
- reprezintă modul în care se asimilează, se integrează și funcționează limba la nivel individual.

Limba reprezintă ansamblul formelor concordante pe care le îmbracă acest fenomen într-o colectivitate (Ferdinand de Saussure).

Este totalitatea mijloacelor lingvistice (fonetice, lexicale și gramaticale) ce dispune de o organizare ierarhică potrivit unor reguli de ordonare. Ea este un sistem închegat de semne (cuvinte) și de reguli gramaticale stabilite social-istoric, în raport cu individul, ea este un dat obiectiv.

Vorbirea – reprezintă o trăsătură caracteristică omului, care nu este produsă de instinct, subliniază lingvistul american Edward Sapir (1921). Ea (vorbirea) este o metodă de a exprima și transmite mai departe gândurile, sentimentele și dorințele prin intermediul unui sistem de simboluri descoperite/inventate de om.

Vorbirea cultivă atenția, alertează gândirea, menținând-o vie, în contact cu replicile interlocutorului, dezvoltă spiritul de observație, stimulează spontaneitatea replicilor.

Comunicarea este un ansamblu de acțiuni care au în comun transmiterea de informații sub forma de mesaje, știri, semne sau gesturi simbolice, texte scrise ș.a.m.d. între doi indivizi, numiți interlocutori, sau mai formal, emițător și receptor. Comunicarea nu se efectuează numai prin cuvinte, ci și prin intermediul tonului vocii, al amplitudinii sau localizării respirației, al variației coloritului epidermei (îndeosebi a celei faciale), al atitudinii noastre ș.a. De exemplu, pentru înțelegerea unui mesaj, de cele mai multe ori este important și comportamentul interlocutorilor:

- pasiv,
- asertiv,
- agresiv.

Mai mulți cercetători fac distincție între *limbaj*, ca facultate sau aptitudine de a construi un sistem de semne și *limbă*, care este instrumentul de comunicare propriu unei comunități umane. “O limbă reprezintă un ansamblu instituit și stabil de simboluri verbale sau scrise, propriu unui grup social și susceptibil de a fi bine sau greșit tradus într-un alt limbaj. Azi nu mai poate fi acceptat că limbajul este rezervat doar ființelor umane, întrucât animalele posedă propriile lor mijloace de comunicare (țipete, mugete etc.) care însoțesc reacțiile afective” (Norbert Sillamy).

Domeniul *Dezvoltarea limbajului și comunicării* acoperă stăpânirea exprimării orale și scrise, ca și abilitatea de a înțelege comunicarea verbală și scrisă. Prin ascultare și exprimare în situații de grup, copiii devin capabili să exploreze experiențele altor persoane și să-și extindă astfel propriul repertoriu de experiențe semnificative. Se urmărește ca aceștia să vorbească cu încredere, clar și fluent, utilizând modalități de exprimare adecvate pentru diferite categorii de auditoriu. Se recomandă ca toate instituțiile de educație timpurie să furnizeze contexte în care preșcolarii să se poată exprima și să utilizeze activ mijloacele de comunicare.

3. Principiile de dezvoltare a limbajului și comunicării

Principiile procesului de învățământ sunt teze fundamentale, exigențe de maximă generalitate, a căror respectare asigură eficiența procesului didactic.

a. *Principii didactice*

Complexitatea și varietatea activităților de dezvoltare a limbajului și comunicării oferă cadrul larg pentru aplicarea și respectarea principiilor didactice. Metodele și formele specifice de organizare și desfășurare a activităților de dezvoltarea limbajului și comunicării sunt determinate de aplicabilitatea practică a diverselor principii:

- *Principiul educației centrate pe copil* (respectarea și valorizarea unicității copilului, a nevoilor, trebuințelor și caracteristicilor acestuia).

- *Principiul respectării drepturilor copilului* (dreptul la educație, dreptul la liberă exprimare etc.).

- *Principiul abordării holistice a dezvoltării copilului* (dezvoltarea copilului apare în rezultatul traversării simultane a tuturor domeniilor de dezvoltare – cognitivă, fizică și emoțională, a fortificării sănătății, personală și socială, a limbajului și comunicării).

- *Principiul învățării conștiente și active* (crearea de experiențe de învățare în care copilul este autorul propriei învățări).

- *Principiul dezvoltării integrate* (printr-o abordare integrată a activităților, transdisciplinară).

- *Principiul interculturalității* (cunoașterea, recunoașterea și respectarea valorilor naționale și ale celorlalte etnii).

- *Principiul echității și nondiscriminării* (conținuturile să asigure în egală măsură oportunități de dezvoltare a tuturor copiilor, indiferent de sex, etnie, religie sau statut socioeconomic).

- *Principiul educației ca interacțiune dintre educatori și copilul educat* (dependența rezultatelor educației de ambele părți participante în proces de individualitatea copilului, cât și de personalitatea educatorului/părintelui).

- *Principiul considerării copilului ca un întreg* (abordarea holistică a dezvoltării copilului presupune preocuparea permanentă a cadrelor didactice pentru cunoașterea copilului ca individualitate și adaptarea programelor de educație la profilul individual al subiectului educației, condiție esențială pentru formarea unei personalități integrale și armonioase. Copilul este o individualitate, o personalitate în formare ale cărei arii de manifestare: fizică, spirituală, emoțională, cognitivă, socială, se influențează reciproc și se dezvoltă simultan, fiecare din acestea fiind în egală măsură importantă și trebuie să facă obiectul educației timpurii incluzive. Caracterul unic al personalității copilului este dat de specificul nevoilor individuale de cunoaștere și formare ale copilului, considerate punctul de start al intervenției educaționale).

- *Principiul învățării prin joc* (jocul este activitatea fundamentală a copilăriei și stă la baza conceperii întregului program din grădiniță. Jocul înseamnă învățare, modul cel mai natural de a învăța al copilului).

- *Principiul abordării integrate a curriculumului*. (În educația timpurie abordarea interdisciplinară a conținuturilor este o necesitate ce decurge din nevoia firească a copilului de a explora mediul înconjurător, fizic și social, de a-l cunoaște și a-l stăpâni, iar integrarea informațiilor, priceperilor, deprinderilor diverse în jurul unor teme care le-au stârnit interesul face parte din modul lor natural de a învăța. Studiarea integrată a realității îi permite copilului explorarea în mod global a mai multor domenii de cunoaștere, iar abordarea interdisciplinară a conținuturilor educației timpurii permite luarea în considerare a nevoilor de cunoaștere a copiilor mici și abordarea unor subiecte de interes).

• *Principiul diversității contextelor și situațiilor de învățare* (subliniază importanța oferirii de către educator în mediul educațional de contexte și situații de învățare cât mai diverse, care implică motric, cognitiv, emoțional, social copilul. Fiecare moment al zilei reprezintă o oportunitate de învățare și cu cât contextele de învățare sunt mai diverse cu atât sunt mai valoroase experiențele trăite și achizițiile dobândite în urma lor).

• *Principiul alternării formelor de organizare a activității și a strategiilor de învățare.* (Învățarea are loc fie prin sarcini individuale, fie prin sarcini în perechi sau în grupuri mici, fie cu întreaga grupă, dar eficiența învățării este dată de utilizarea lor în momentul oportun în funcție de particularitățile de vârstă și individuale, de obiective, conținuturi, momentul zilei ș.a.m.d.).

b. *Principii metodice de dezvoltare a limbajului și comunicării*

Procesul de formare a limbajului copiilor trebuie construit nu doar în baza principiilor general didactice, dar și a principiilor metodice. Prin ultimele se subînțelege legități generale, prin care pedagogul își selectează mijloacele de învățare. Aceste principii de învățare reiese din legitățile de achiziționare de către copii a limbajului. Ele reflectă specificul însușirii limbii materne, completează sistemul de principii general didactice și corelează cu unele dintre acestea, ca de exemplu: accesibilității, intuitivității, sistemic, consecutivității, individualității, conștientizării și activizării etc.

Problema principiilor ce vizează dezvoltarea limbajului și comunicării este puțin cercetată. Mai mulți cercetători, inclusiv Alekseeva M. evidențiază următoarele principii metodice de dezvoltare a limbajului:

• *Principiul corelației* dintre dezvoltarea senzorială, intelectuală și verbală a copiilor. Se bazează pe înțelegerea vorbirii ca activitate verbal -cognitivă, dezvoltarea căreia este strâns legată de cunoașterea lumii înconjurătoare. Vorbirea se bazează pe reprezentările senzoriale, ce constituie baza gândirii, și se dezvoltă în unitate cu gândirea. Însușirea materilului verbal are loc în condițiile soluționării obiectivelor cognitive, ce vizează gândirea și nicidecum pe calea reproducerii simple. Principiul dat obligă cadrele didactice să recurgă la mijloacele intuitive, să utilizeze acele metode și procedee ce ar contribui la dezvoltarea tuturor proceselor de cunoaștere.

• *Principiul comunicativ-acțional.* Acesta se întemeiază pe perceperea vorbirii ca activitate, ce constă în folosirea limbii pentru comunicare. Este unul dintre cele mai valoroase principii, dat fiind faptul că determină strategia întregii munci de dezvoltare a limbajului. Realizarea acestuia presupune dezvoltarea limbajului la copii drept mijloc de comunicare și în procesul de comunicare, dar și în alte tipuri de activitate.

• *Principiul dezvoltării simțului limbii.* Se susține că simțul limbii constituie utilizarea inconștientă a legităților limbii. Odată cu dezvoltarea simțului limbii are loc formarea generalizărilor lingvistice.

• *Principiul conștientizării elementare a fenomenelor (mijloacelor) limbii.* Acesta se bazează pe faptul că la baza achiziționării vorbirii, se află nu doar imitarea adultului, dar și generalizarea inconștientă a fenomenelor limbii. Are loc formarea, în careva măsură, a unui sistem interior de reguli verbale, care permite copilului nu doar pur și simplu să repete, dar și să creeze noi enunțuri.

• *Principiul corelației muncii* asupra diverselor aspecte ale limbajului, dezvoltării limbajului ca educație integră. Însușirea vocabularului, formarea structurii gramaticale și a culturii sonore, dezvoltarea limbajului dialogat, monologat- aparte, în scopuri didactice, sunt izolate, dar sunt părți corelate ale unui întreg- al procesului de achiziționare a sistemului limbii. În procesul de dezvoltare a unui aspect al limbajului evoluează concomitent și altele.

LUCRU INDIVIDUAL

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: rezumat

***TEMA 2. REALIZAREA ȘI VALORIFICAREA CONEXIUNILOR INTRA, INTER ȘI
TRANSDISCIPLINARE ÎN VEDEREA OPTIMIZĂRII DEZVOLTĂRII LIMBAJULUI ȘI A
COMUNICĂRII***

PLAN:

1. Corelația cu lingvistica
2. Corelația cu psihologia: Relația limbaj-gândire. Sistemele de semnalizare
3. Corelația cu anatomia, pedagogia ș.a.

TERMENI-CHEIE:

Conexiune lingvistică, fonetică, lexicologie, sisteme de semnalizare

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme, studentul va fi capabil:

- Să caracterizeze științele limitrofe cu *Dezvoltarea limbajului și comunicării* (lingvistica, psihologia, anatomia, pedagogia etc.);
- Să explice necesitatea corelației cursului dat cu aceste științe.

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Curriculumul pentru educație timpurie, Chișinău., 2019
2. Lavric M., Metodica dezvoltării vorbirii preșcolărilor, Chișinău, 1985
3. Balint M., Metodica activităților de educare a limbajului în învățământul preșcolar. Didactica limbii și literaturii române, 2008
4. Negură I., Losfi E., Psihologia general, Chișinău, 2010
5. Golu M., Fundamentele psihologiei, <https://www.academia.edu/19752951/Mihai-golu-fundamentele-psihologiei>

Cercetarea complexă a diferitor procese în ontogeneză necesită cunoașterea informațiilor din mai multe domenii. Făcând parte din sistemul științelor pedagogice, Dezvoltarea limbajului și comunicării absoarbe cunoștințe din diverse domenii limitrofe, informații care, reorganizate sub aspect metodic, se intercondiționează, asigurând stabilirea condițiilor optime de însușire pentru dezvoltarea limbajului copiilor în context interdisciplinar.

Toate datele pe care le furnizează asemenea științe se cer reorganizate sub aspect metodic, intercondiționându-se, spre a asigura condiții cât mai bune și necesare în vederea dezvoltării limbajului oral al copiilor. Competențele pe care le formează cursul Dezvoltarea limbajului și comunicării trebuie să fie corecte, clare și durabile. Acest scop general nu poate fi atins dacă educatorul nu ține seama de particularitățile volitive și afective de vârstă timpurie sau dacă nu cunoaște legile fundamentale ale activității nervoase superioare, prin care se reglează mecanismul formării reflexelor condiționate.

I. Corelația cu lingvistica

Obiectul de cercetare al acesteia este limba, drept sistem cu mai multe compartimente (Fonetica, Lexicologia, Morfologia etc.). Pornind de la această divizare, vor fi determinate aspectele limbajului copilului, care urmează a fi formate.

De exemplu, *Fonetica* (din limba greacă- de la φωνή, *fone*: sunet, voce) este ramura lingvisticii care studiază latura materială, sonoră a limbii, prin fonetică înțelegându-se atât știința în sine, cât și obiectul de studiu. Fonetica studiază sunetele vorbirii din punct de vedere fizic, articulatoriu și acustic. Sistemul fonetic al limbii române este alcătuit din vocale, consoane și semivocale.

De nivelul de recepționare a sunetului depinde corectitudinea pronunției acestuia, claritatea, concretețea limbajului audiat și a mesajului transmis.

Lexicologia este o disciplină științifică care se ocupă de studiul lexicului ("vocabulary") unei limbi din diferite perspective și cu diferite strategii. Definirea cuvântului este o problemă esențială pentru lexicologie și, în general, unitatea lexicală este considerată izolat de context sau de enunț, a cărui importanță este doar implicată. Ea este disciplina lingvistică care se ocupă de studiul vocabularului, sub multiplele sale aspecte: organizare, funcționare, schimbare, îmbogățire etc. În română termenul lexicologie este un neologism, din francezul lexicologie, care, la rândul său, este format în greaca veche din elementele *lexis* („cuvânt, vorbă, termen”) și *logos* („știință”).

Spre deosebire de alte nivele ale limbii, vocabularul este un sistem deschis și, prin urmare, mai extins. Teoretic, numărul cuvintelor este infinit, după cum infinite sunt aspectele realității care trebuie desemnate. Lexicologia tradițională ia ca unitate de bază cuvântul, studiat fie sub aspectul sensului (mai ales al schimbărilor de sens), fie sub aspectul originii (stabilirea etimonurilor și a originii lor). Până la apariția semanticii, lexicologia a fost singura care s-a ocupat de problemele semnificației în lingvistică.

Deoarece munca asupra percepției sensului cuvântului de către copil se începe din instituția de educație timpurie, cadrele didactice trebuie să cunoască aspectele cuvântului (exterior, interior (conținutul sau sensul), structura cuvântului și modalitățile de îmbogățire a vocabularului, clasificarea cuvintelor etc.

Un alt aspect al lingvisticii este *morfologia* - partea gramaticii care studiază forma cuvântului, modificările formei și ale conținutului, valorile gramaticale exprimate prin formele cuvântului. Ea urmărește cuvântul sub aspectul variației formei sale (al flexiunii) pentru exprimarea diverselor categorii gramaticale, prin opoziție cu sintaxa, care studiază combinarea cuvintelor și funcțiile pe care acestea le iau în cadrul combinațiilor, propozițiilor, frazelor. Morfologia este partea gramaticii care se ocupă cu clasificarea cuvintelor, în general, în părți de vorbire, de modificările lor formale în flexiune și de organizarea și structura internă a cuvintelor.

Unitățile fundamentale ale morfologiei sunt părțile de vorbire din limba română. Părțile de vorbire, după criteriul morfologic, se clasifică în diverse părți de vorbire: flexibile: substantiv, articol, adjectiv, verb etc, restul fiind neflexibile (adverbul, prepoziția, conjunctiva, interjecția). Pentru formularea unui mesaj, copilul trebuie să recurgă la îmbinări de cuvinte (cel puțin două), reprezentând părți de vorbire diferite, la acordul dintre părțile de vorbire (*Acesta este pixul meu, Ale cui sunt jucăriile?*) fiind ghidat de cadrele didactice.

Cadrele didactice sunt obligate să posede cunoștințe sigure despre compartimentele limbii, despre regulile ei ortoepice, de flexionare etc.

2. Corelația cu psihologia: Relația limbaj-gândire. Sistemele de semnalizare

Dezvoltarea limbajului și comunicării este strâns legată de diverse procese psihice. Însăși termenul *limbaj* reprezintă un proces psihic cognitiv.

Limba (limbajul) este considerată o realitate nemijlocită a gândirii. Este un factor de cea mai mare importanță în societate, pentru că mijlocește comunicarea între oameni. Anume limba (limbajul) permite comunicarea gândurilor, aceasta asigură posibilitatea de colaborare între oameni și, deci, îi ajută să se folosească de avantajele societății. Cu ajutorul limbajului se păstrează și se transmite din generație în generație experiența multiseculară a înaintașilor, care, altfel, ar trebui mereu refăcută de la început.

Vorbind, omul își exprimă gândurile prin unitățile limbii, își creează formele logice de gândire, forme ce reflectă realitatea obiectivă, esența obiectelor, a fenomenelor și a raporturilor dintre ele. Printre savanții, cercetătorii care au fost interesați de problema vizată putem menționa: psihologii L. Vâgotski, J. Piaget, A. Leontiev, N. Podiakov, T. Slama –Cazacu, F. Sohin etc., pedagogii: S. Cemortan, M. Lavric, A. Borodici, O. Ușakova, E. Strunina etc.

L. Vâgotski, de exemplu, vorbește despre legătura dintre conținutul și sensul cuvântului în cadrul formării noțiunilor, despre dezvoltarea imaginației, a creativității; N. Podiakov descrie corelația dintre limbaj și dezvoltarea proceselor de gândire ale copilului; A. Zaporojeț demonstrează care este influența emoțiilor asupra dezvoltării limbajului în cadrul relațiilor poveștilor etc.

Corelația dintre limbă și gândire

Problema în cauză a atras atenția multor gânditori din antichitate și până astăzi. Idealiștii ajung să rupă gândirea de materie, considerând-o un factor care se situează deasupra lumii, un factor care creează lumea. Ei fie că identifică limba cu gândirea, negând orice deosebire dintre ele, fie că se străduiesc să demonstreze că între limbă, limbaj și gândire nu există nici o legătură. Materialiștii consideră gândirea drept o proprietate a materiei superior organizate, adică a creierului. Că anume gândirea este specifică omului.

Pentru a gândi, materia trebuie să aibă nu numai o organizare superioară, ci și o experiență socială: gândirea este un produs al societății. Tot materialiștii susțin că gândirea, prin originea, dezvoltarea ei, este indisolubil legată de limbă. Atât limba cât și gândirea n-au apărut în mod brusc. Condiții biologice pentru apariția gândirii și a limbii au existat și la srtămoșul animal al omului. Cercetările au demonstrat că maimuțele inferioare cunosc cca 18 sunete diferite, iar cele superioare-32 de sunete. Aceste sunete însă nu alcătuiesc o limbă, ci un fenomen pur biologic, pentru că prin ele animalele nu-și transmit idei.

Se susține că numai creierul uman a atins acel nivel de organizare care să permită elaborarea și operarea cu cel mai complex sistem de semnale, limbajul articulat, din care au fost derivate mai târziu și așa numitele limbaje artificiale ca, de exemplu, limbajul matematic, limbajul de programare etc.

Premisele biologice ale gândirii și ale limbajului au putut să se transforme, să se dezvolte într-o adevărată gândire și în limbă numai în procesul muncii. Legătura strânsă dintre dezvoltarea creierului și munca socială este confirmată de unele date anatomice. Centrii principali ai scoarței cerebrale sunt dispuși la om în emisfera stângă, adică acolo unde sunt dispuși centrii mâinii drepte, organul principal al muncii. Și centrul principal al limbajului este dispus în apropierea centrului mâinii drepte, adică în emisfera stângă; la stângaci însă, centrul principal al limbajului este dispus în emisfera dreaptă, adică el se mută după centrul mâinii cu activitatea dominantă. Corelația dintre limbă și gândire și-a găsit o desăvârșită confirmare în rezultatele cercetărilor savantului rus I. Pavlov, care a demonstrat în mod științific dependența conștiinței și limbii de creier.

Limbajul, relevă A.R.Luria, servește nu numai la comunicarea dintre oameni, ci pătrunde adânc în percepția și memoria noastră, organizând lumea noastră internă, fiind un instrument nu numai de comunicare, ci și de elaborare a gândirii. L.S.Vâgotskii susține că problema raportului dintre limbaj

și gândire se află în centrul faptelor psihologice la care apelează pentru a analiza exemplele legate de dezvoltarea limbajului la copil. Savantul concluzionează că gândirea și limbajul se află într-o unitate dinamică complexă, și că relațiile dintre ele apar în cursul dezvoltării și evoluează fără încetare.

Psihologii susțin că dezvoltarea reală a copilului se realizează doar când apare limbajul, instrument și sprijin indispensabil pentru progresul gândirii. T. Slama-Cazacu precizează că relațiile dintre asecte două procese prezintă particularități specifice vârstei. Sistemul limbajului vehiculează informația dintre structura perceptivă și sistemul gândirii. Cunoștințele, faptele, obiectele, adică informația este materialul gândirii.

Apărută în cadrul comunității umane din nevoia de comunicare, de transmitere a gândurilor, sentimentelor, ideilor și experienței de viață, limba este învelișul material al gândirii. Se află în strânsă interdependență cu dezvoltarea gândirii: stimulează dezvoltarea gândirii și arată nivelul și calitățile acesteia. Bine gândim, susțin psihologii, bine vorbim și viceversa.

Despre dezvoltarea altor procese psihice vom vorbi în cadrul altei teme.

Un alt aspect al limbajului care a stat în atenția psihologilor a fost *sensul cuvântului*. L. Vâgotski menționa în lucrarea *Gândire și limbaj*, că sensul cuvântului nu este atceva, decât o generalizare...dar aceasta, la rândul ei, constituie un act al gândirii, că este component al gândirii, doar în măsura în care gândul este legat de cuvânt și se întruchipează în el.

Sistemele de semnalizare. În afara primului sistem de semnalizare, a luat naștere, în procesul muncii sociale, un al doilea sistem de semnalizare, care permite gândirea abstractă și comunicarea reciprocă dintre oameni, schimbul de idei. Deci, al doilea sistem de semnalizare este legat de limbaj. Cuvântul, auzit sau citit, nu mai semnalează omului realitatea nemijlocit (așa cum fac datele simțurilor), ci mijlocit, prin intermediul noțiunii. Dacă animalele dobândesc date asupra mediului înconjurător prin acțiunea directă a mediului extern asupra organelor sale de simț, apoi omul, în afară de aceste date, obține și alte informații despre realitate, cu ajutorul celui de-al doilea sistem de semnalizare.

Omul nu se mărginește să reflecteze lumea înconjurătoare prin senzații, percepții și reprezentări. Omul compară obiectele, fenomenele cu care ia contact prin simțuri, observă asemănările și deosebirile dintre ele, desprinde însușirile esențiale și comune ale unui grup de obiecte sau de fenomene, abstractizează, ca apoi să generalizeze, aceste însușiri și să formeze noțiuni.

Pentru reprezentare, element particular, omul are în minte imaginea, element de asemenea particular. Pentru a avea în minte o noțiune, adică o generalizare, omul are nevoie de un element tot general; or un asemenea element nu există în afară de cuvânt. Imaginea poate fi numai a unei flori anumite; pentru a întruni însușirile esențiale și comune tuturor florilor de pe pământ, nu există ca suport material decât cuvântul „floare”.

3. Corelația cu pedagogia, anatomia ș.a.

Desfășurarea activităților, formularea și realizarea obiectivelor în diverse grupe de vârstă, realizarea competențelor, recurgând la diverse modalități, toate acestea necesită cunoștințe din *pedagogie*. Prin intermediul limbajului are loc educația intelectuală, morală, estetică, lingvistică a copilului. Grație pedagogiei cunoaștem strategiile de dezvoltare a limbajului și comunicării, metodică desfășurării corecte a activităților etc.

Dezvoltarea limbajului și comunicării este corelată și de *anatomia și fiziologia omului*. Formarea deprinderii de pronunțare corectă a sunetelor sau dezvoltarea culturii sonore este imposibilă

fără a cunoaște structura anatomică a aparatului articulator, a organelor ce contribuie în producerea sunetelor, a sistemului auditiv etc.

N. I. Jinkin, interesat de problema mecanismelor fiziologice ale limbajului, considera că selectarea cuvântului potrivit nu constituie o simplă trecere a lui din vocabularul pasiv în cel activ; ea presupune complicate procese ale limbajului intern legate de consolidarea cuvântului, de asocierea lui cu alte cuvinte, adică de câmpurile semantice ș.a.

Pe de altă parte, Dezvoltarea limbajului și comunicării nu se poate lipsi de literatură, de pictură și de muzică, domenii care nutresc actul didactic, îl concretizează. Prin apelul la aceste discipline se formează instrumentele muncii intelectuale.

LUCRU INDIVIDUAL

Demonstrați necesitatea corelației dintre *Dezvoltarea limbajului și comunicării* și

- lingvistică (Caracteristica mijloacelor lingvistice: sunet, cuvânt, propoziție);
- psihologie (Relația dintre limbaj și gândire, sistemele de semnalizare etc.);
- anatomie. Caracteristica sistemului auditiv, a aparatului articulator

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: informație

TEMA 3. MECANISMELE NEURO, ANATOMO-FIZIOLOGICE, PSIHOLOGICE ALE LIMBAJULUI

PIAN :

1. Mecanismele neuro-, anatomo-fiziologice ale limbajului
2. Centrii vorbirii
3. Mecanismele psihologice ale limbajului

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să caracterizeze mecanismele anatomo- fiziologice ce contribuie în apariția limbajului;
- Să descrie mecanismele psihologice ale limbajului;
- Să demonstreze valoare fiecăruia în apariția și dezvoltarea limbajului.

TERMENI-CHEIE:

Conexiune lingvistică, fonetică, lexicologie, mecanisme anatomo-fiziologice

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Cosmovici A., Psihologie general, Iași, 1996
2. Negură I., Psihologia limbajului, Note de curs, Chișinău, 2016
3. Popescu Neveanu P., Dicționar de psihologie, București, 1978
4. Mecaanismele neurofiziologice ale limbajului, creeaza.com/referate/psihologie-psihiatrie/mecanismele-neurofiziologice-A758.php
5. Tarnovschi A., Racu J., Psihologia proceselor cognitive. Note de curs, Chișinău, 2017

1. Mecanismele neuro, anatomo-fiziologice ale limbajului

Din punct de vedere anatomo – fiziologic, producerea limbajului implică două categorii de mecanisme:

- mecanismul central situat la nivel neuronal (cortex);
- mecanisme periferice.

Una dintre capacitățile funcționale ale creierului uman este cea de a elabora și de a opera cu semne și simboluri. Acestea extind considerabil aria comunicării interpersonale și registrul de prelucrare a informațiilor extrase din mediul extern.

Funcția semiotică a creierului are la bază principiul general al semnalizării pe care îl aduce cu sine în sinusul nervos încă de la apariția sa. Acest principiu exprimă capacitatea SN de a transfera semnificația de la stimulii necondiționați biologicești necesari, la cei indiferenți, neutri, care devin semnale condiționale în raport cu primii.

Limbajul, la nivel neurobiologic sau fiziologic, este realizat de următoarele 4 structuri cerebrale: 1) aria Broca, 2) aria Wernicke, 3) girusul angular și 4) centrul motor responsabil de mișcări ale mâinii, degetelor.

Actele vorbirii (ale pronunțării și înțelegerii cuvintelor) sunt procese de activitate nervoasă superioară care au loc în scoarța cerebrală. Verbalizarea, adică fixarea în cuvânt în calitatea lui de semn sau cod a produselor reflectării psihice (stări emoționale, noțiuni) se va impune ca un principiu esențial al organizării activității cerebrale. Pe baza cuvântului ca purtător de semnificații se va închea

un complex sistem de legături temporare, care se va exterioriza în cel mai complex tip de comportament din câte a imaginat evoluția – comportamentul verbal.

Se susține că competența lingvistică a creierului se cere a fi fructificată din primele zile după naștere, în caz contrar, ea diminuează și, nesolicitată până la vârsta de 14 ani, dispare cu totul, lucru demonstrat de analiza cazurilor de copii pierduți în junglă.

Cel mai ușor și rapid, creierul asimilează și integrează limba în care se desfășoară comunicarea cotidiană din anturajul imediat al copilului. La vârste fragede este facilitată și învățarea limbilor străine: mai tarziu competența creierului pentru acestea diminuează, adultul învățând mai greu decât copilul oricare limba străină.

Mecanismele periferice ale limbajului oral presupun trei componente:

- una energetică dată de aparatul respirator și sistemul muscular aferent acestuia (diafragma, mușchi intercostali);
- una generatoare care cuprinde laringele;
- una de articulare și rezonanță – cavitatea bucală și cavitatea nazală.

Pentru a putea fi produs, limbajul oral implică toate aceste elemente. Pentru a putea emite sunete este nevoie de circulația aerului. Se știe că aerul nu produce sunete și, în acest caz, cel responsabil de acest lucru este laringele. Laringele emite însă sunete brute, neprelucrate. Noi prelucrăm, nuanțăm sunetele în funcție de interesele noastre cu ajutorul cavității bucale. De exemplu, când ne lipsesc dinții nu mai vorbim clar, când suntem înfrigurați ne e greu să articulăm cuvintele. Sunetul pentru a putea dobândi volum este amplificat la nivelul valului palatin

Lipsa dinților duce la o exprimare defectuoasă, sau când este foarte frig ne este greu să articulăm cuvintele. Sunetul, pentru a putea dobândi volum, este amplificat la nivelul valului palatin

Limbajul oral apare grație sistemului auditiv, care este compus din: urechea externă (pavilionul urechii), care acumulează vibrațiile auditive; urechea medie, care le transmite la melc; urechea internă – partea sensibilă la sunete, alcătuită din melcul membranos, aflat în cel osos cu membrana bazilară și fibrele senzitive.

Se disting trei feluri de senzații auditive: verbale, muzicale, zgomotele. Analizatorul auditiv distinge patru calități ale sunetului: intensitatea, înălțimea, tembrul, durata.

2. Centrii vorbirii.

Limbajul se numără printre acele funcții psihice a caror investigație neurofiziologică a furnizat date experimentale în favoarea teoriei localizaționiste.

În emisfera dominantă a creierului se găsesc centrii vorbirii: centrul motor al vorbirii, descoperit de Broca (1861), și centrul senzorial al vorbirii, descoperit de Wernicke în 1874.

La nivelul primului centru vin informațiile despre starea mușchilor din organele vorbirii și în el se elaborează ordinele care conduc și coordonează mișcările acestor organe în vederea pronunțării cuvintelor. Aria Broca este responsabilă de verbalizare (de rostire, pronunțare a cuvintelor).

Leziunile scoarței cerebrale la nivelul acestui centru îl împiedică pe bolnav să formuleze cuvinte după regulile limbii sale. El poate, deci, pronunța complexe sonore, dar nu cuvinte care au un înțeles (afazie motorie).

Centrul Wernicke este responsabil de *percepția limbajului oral* fiind solicitate zonele auditive din lobul temporal. La nivelul acestuia sunt analizate cuvintele nu ca niște zgomote, ci ca fapte de vorbire, complexe sonore care poartă înțeles. Datorită proceselor de condiționare, ele se fixează în memorie și pot fi transmise la nevoie centrului motor, pentru ca acesta să le reproducă.

Reproducerea semnelor grafice e legată de zonele motrice din lobul frontal. Se consideră că majoritatea funcțiilor lingvistice sunt localizate în emisfera dominantă (stânga pentru dreptaci, dreapta pentru stângaci).

În cazul unor leziuni ale centrului senzorial al vorbirii, bolnavul înregistrează limba maternă ca pe o limbă străină, pe care ar auzi-o sau ar citi-o pentru prima dată, adică aude sau vede cuvintele, dar nu le înțelege (afazie senzorială). Prin urmare, atât gândirea cât și limba sunt legate de al doilea sistem de semnalizare, deci de funcțiile scoarței cerebrale.

Fără a infirma constatările faptice ale lui Broca și Wernicke, cercetările ulterioare au dus la o corelare semnificativă a modelului îngust – localizaționist conceput de ei.

Printre cei care au contribuit decisiv la trasarea unei perspective mai largi în abordarea și explicarea mecanismelor neurofiziologice ale limbajului a fost Jackson (1835-1911), care susține că trebuie luate în seamă ambele hemisfere cerebrale, nu doar cea dominantă. Hemisfera stângă este implicată direct deoarece lezarea ei privează pe om de vorbire, în timp ce hemisfera dreapta ajută la recunoașterea imaginilor simbolizate.

Psihologul Luria, analizând critic diferitele puncte de vedere, consideră că cele mai plauzibile sunt ipotezele lui Jackson. El a dezvoltat modelul sistemic al mecanismelor cerebrale ale limbajului.

Baza genetică a apariției și dezvoltării limbajului este relația de comunicare, fapt ce necesită existența și interacțiunea a minimum doi indivizi care emit și receptionează reciproc mesajele unul altuia.

Prin organizarea sa internă, creierul uman posedă doar competența lingvistică, dar nu și performanța. Ultima devine posibilă numai în receptarea și integrarea din afară a sistemului limbii.

3. Mecanismele psihologice ale limbajului

Mecanismele prin intermediul cărora se realizează reglajul psihic al activității și comportamentului sunt numeroase. Unele mecanisme psihice intervin mai direct anume în reglajul comportamental. Aceste mecanisme sunt: *comunicarea și limbajul*, care permit proiectarea anticipată a rezultatului acțiunii în raport cu intențiile și dorințele persoanei, ca și obținerea modificărilor comportamentale dorite

Limbajul este procesul psihic de utilizare a limbii în vederea realizării funcției de comunicare, cunoaștere sau reglare, este unul dintre mijloacele cele mai specifice umane, c folosit cel mai frecvent în comunicarea interumană. Limbajul mai poate fi definit ca un vehicul ce transportă intenții, atitudini; mijloc de transmisie a informațiilor, care circulă fără rezistență de la un sistem cognitiv la altul. Potrivit lui S.L. Rubinstein „limbajul este limba în acțiune”.

Limbajul este interpretat ca un sistem înalt organizat și integrat. El presupune existența unor elemente constitutive concrete și a unui ansamblu de operații de transformare și relaționare – combinare a acestor elemente. Unitatea de bază constitutivă a limbajului este cuvântul, care are două laturi: latura fizică externă exprimată în semnale perceptibile de tip sonor (sunetele articulate), vizual (grafemele limbajului scris) sau tactil (semnele alfabetului Braille) și latura informațională internă, care determină semnificația.

Funcțiile limbajului.

A. A. Leontiev numește limbajul în funcția lui de comunicare activitate verbală. A doua funcție importantă a limbajului este cea cognitivă.

Primul aspect al funcției cognitive îl constatăm atunci când limbajul joacă rolul de mijlocitor al proceselor psihice cognitive și face posibilă declanșarea și buna desfășurare a acestor procese. Gândirea este imposibilă fără limbaj, limbajul este mecanismul psihologic de bază al gândirii. Nici

memoria, memoria logică nu poate exista și nu poate activa în afara limbajului. Limbajul îndeplinește rolul de ax al întregului sistem psihic uman și-i face posibilă funcționarea.

Al doilea aspect e legat de activitățile didactice când pedagogul cu ajutorul limbajului le formează copiilor cunoștințe. Psihologul Jinkin numea limbajul în funcția cognitivă transmițător de informații.

A treia funcție principală a limbajului este cea de reglare. Omul trăiește în societate, în grupuri și mereu este pus în situația de a se adapta la alții, de a influența comportamentele, atitudinile și sentimentele. (Rog să ștergeți tabla, se adresează învățătorul unui copil și drept răspuns copilul șterge tabla. Ce a făcut învățătorul? A determinat un act dezirabil pentru el – ștergerea tablei). Funcția de reglare observăm atunci când o persoană produce comportamente și luări de atitudine la o altă persoană prin sugestii, rugăminți, aluzii, îndemnuri sau prin mijloace verbale mai directe și mai dure cum sunt ordinele, dispozițiile, comenzile. Omul prin limbaj influențează nu numai comportamentul altor oameni, ci și pe al său propriu prin autosugestie, autocomandă, autoîndemn. Luria, un mare psiholog rus, afirma că voința se produce prin limbaj. Omul își adresează sieși anumite porunci și se determină prin cuvinte autostimulatoare să îndeplinească ceea ce și-a propus.

O altă funcție, ce se manifestă de timpuriu în copilărie, este funcția ludică. Aceasta este strâns legată de cea afectivă.. Ea rezidă în a produce subiectului o stare specifică de plăcere, de relaxare, de satisfacție etc.

Caracteristicile limbajului.

Limbajul fiecărei persoane este caracterizat prin ceva. Particularitățile de bază ale vorbirii sunt *claritatea, expresivitatea, eficiența, volumul vocabularului, exprimarea persuasivă, corectitudinea, pronunțarea corectă* etc.

Claritatea limbajului (emițătorul, la formularea mesajului, trebuie să ia în considerare nivelul intelectual, volumul de cunoștințe, vârsta receptorului).

Expresivitatea (o caracteristică emoțională a limbajului, foarte importantă în vorbire, ce reflectă atitudinea omului față de tema comunicării etc.) Principalele caracteristici expresive ale limbajului: *intonația, melodia, ritmul, tempoul, accentul, pauzele, intensitatea și timbrul vocii.*

Volumul vocabularului (determinat de numărul de cuvinte utilizate de om în comunicare (bagajul de cuvinte).

Corectitudinea limbajului (este strâns legată de stăpânirea normelor gramaticale ale limbii).

Limbajul și comunicarea constituie mecanismele psihice aflate cel mai la îndemâna individului pentru a-și regla propria sa conduită, dar și conduita altora.

Comunicarea.

1) Comunicarea este o interacțiune psihosocială, prin care subiecții schimbă mesaje, realizează relații, dirijează și controlează activitatea unei persoane sau grup, se influențează reciproc și se așteaptă reacții de răspuns.

2) Prin *a comunica* și *comunicare* vom înțelege de fapt punerea în relație a spiritelor umane sau, altfel spus, a creierelor umane (Baylon)

3) Verbul *a comunica* se referă, de obicei, la acțiunea de a transmite un mesaj despre ceva cuiva care este receptorul (McQuail)

4. Comunicarea este un proces în care oamenii își împărtășesc informații, idei și sentimente.

5. Este procesul prin care o parte (numită emițător) transmite informații (un mesaj) unei alte părți (numită receptor).

6. Comunicarea se referă la acțiunea, cu una sau mai multe persoane, de trimitere și receptare a unor mesaje care pot fi deformat de zgomote, are loc într-un context, presupune anumite efecte și furnizează oportunități de feedback.

Conținutul comunicării este extrem de variat:

- comunicarea vehiculează imagini, noțiuni, idei (deci are un conținut informațional);
- facilitează manifestarea conduitelor afective, produce disonanță (nepotrivire) sau consonanță psihică, efecte de acceptare sau refuz, concordanță sau nonconcordanță (conținutul afectiv-emoțional);
- prin comunicare se transmit trebuințe, aspirații, imbolduri spre acțiune (conținutul motivațional);
- se inițiază, se declanșează sau se stopează activitățile, se manifestă rezistență la eforturi (conținutul volitiv) etc.

Comunicarea verbală (limbajul)

- este unul dintre mijloacele cele mai specifice umane, cel mai frecvent folosit în comunicarea interumană, definit ca "un vehicul ce transporta intenții, atitudini";

- este un tip aparte de conduită a individului, și anume, de conduită verbală, ce implică activități diverse (vorbitură, ascultare, schimb de idei, reținerea mesajelor sonore, reproducerea sau traducerea lor).

Conduita verbală se subsumează unei familii mai vaste de conduite și anume conduitelor simbolice (desen, gesturi, scris, diverse alte coduri).

Studiul limbajului presupune investigarea unor probleme cum ar fi: perceperea limbajului, înțelegerea discursului, memorizarea frazelor și a textelor, achiziția și producerea limbajului etc.

LUCRU INDIVIDUAL

1. Caracterizați mecanismele anatomo-fiziologice ale limbajului, recurgând la diagrama Venn, și demonstrați valoarea acestora
2. Găsiți, caracterizați formele, alte funcții ale limbajului

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: Rezumat

TEMA 4. TEORII PRIVIND GENEZA LIMBAJULUI

Omul nu este om decât prin vorbire;
...dar pentru a fi inventat vorbirea,
trebuia să fi fost om mai înainte. (Humboldt)

PLAN:

- 1.Noțiuni generale.Teoriile behavioriste
- 2.Teoria nativistă
- 3.Teoria cognitivă
- 4.Teoria socială. Alte studii științifice privind ontogeneza limbajului

TERMENI-CHEIE:

Teorii behavioriste, teoria nativistă, teoria cognitivă, teoria socială

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să caracterizeze teoriile privind apariția limbajului la copii.
- Să evidențieze punctele tari și slabe ale unora dintre teorii
-

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Mocanu L., Geneza limbajului la copii, Studia universitatis Revistă științifică a USM, 2008, nr.9(19)
2. Teorii privind apariția limbajului: <http://vasilerus.blogspot.com/>
3. Трефилова Т.Н. Изучение онтогенеза речи в Российской психологии // Вопросы психологии. - 1997. - №2. - С.107-118.
4. Grația Șion, Psihologia vârștelor, București, 2003

Noțiuni generale. Teoriile behavioriste

Se cunosc diferite viziuni privind ontogeneza limbajului. Esența acestora rezidă în faptul că astăzi este suficient de dificil de a da un răspuns univoc privind geneza limbajului vorbit - este ceva înnăscut sau se formează în procesul dezvoltării ființei umane.

Primele studii vizează îndeosebi creșterea și dezvoltarea copiilor în general, indiferent de limba maternă, de mediul cultural din care provin. R. Jakobson susține că în procesul de însușire a limbajului de către micuț nu există haos. Copiii din diverse țări și de pe diferite continente cu o universalitate uimitoare recurg la aceeași cronologie, consecutivitate de însușire a sunetelor limbajului. R. S. Nemov subliniază că, indiferent de deosebirile din structura și conținutul limbilor, este vădit faptul că, în general, procesul de însușire a limbii materne de către copil are loc peste tot după aceeași legități

S-a determinat că etapele care sunt parcurse: gânguritul, lalația în prima jumătate de an, apariția primelor cuvinte între 8 și 18 luni, construcțiile gramaticale în jurul vârștei de 4-5 ani, comune pentru toți copiii la toate culturile etc., relevă specificul componentelor înnăscute ale limbajului. Aceste elemente sunt atât de specifice încât copiii parcurg traseul normal al achiziției limbajului chiar și în condițiile în care mediul în care trăiesc nu le oferă modele de vorbire. Se susține că ființele umane au potențialul pentru a dezvolta limbajul, care e parte integrată din moștenirea speciei noastre

Un rol semnificativ îl are și contextul lingvistic ce stimulează achiziționarea limbajului. Psihologul A. Г. Маклаков este sigur că limbajul nu este înnăscut dar se formează în procesul ontogenezei, confirmând cele spuse cu exemple referitoare la copiii, crescuți izolați de oameni, care nu dispuneau de premise ale vorbirii articulate.

Deși unii teoreticieni consideră copilul ca fiind o ființă activă și comunicativă de la naștere, nu dispun de o viziune unică privind natura exactă a abilităților înnăscute ale copilului. Astfel, apar diverse teorii (behavioriste, nativiste, teorii sociale etc.) privind dezvoltarea limbajului care au și generat dezbateri controversate.

Teoriile behavioriste, inițiate de B. F. Skinner (1957, SUA), susțin că însușirea limbajului este un rezultat al procesului de condiționare operantă. Sunetele scoase de un nou-născut, afirmă teoreticianul, sunt asemănătoare fonemelor, că un copil este capabil să producă un număr foarte mare de foneme, aceleași pe care le folosesc oamenii atunci când comunică între ei. Se crede că acesta ar fi comportamentul operant, care este condiționat apoi de relația copilului cu mediul său.

Teoreticienii învățării susțin că anume întărirea și imitația constituie principalele mecanisme care guvernează achiziția limbajului la copii.

Limbajul oral poate fi favorizat, consideră B. Skinner, prin 3 modalități:

(1) copilul folosește răspunsuri-ecou, de exemplu, imită sunetele produse de ceilalți, care imediat arată aprobare. În aceeași linie cu principiile condiționării operante, această întărire crește probabilitatea repetării cuvântului și cu alte ocazii în prezența obiectului;

(2) micuțul produce un sunet la întâmplare căruia apoi i se atribuie o semnificație de către ceilalți; de exemplu, la auzirea sunetului „tata”, părintele îl utilizează pentru a forma un cuvânt și îl încurajează pe copil să-l repete;

(3) când copilul exprimă un cuvânt în prezența obiectului, de obicei prin imitație, adultul vine cu un răspuns plin de tact și îl recompensează prin aprobare (Șchiopu, U., Verza, E.)

Începând de la faza de găngurit spontan, prin procesele de imitație, încercare, eroare și întărire, copilul își dezvoltă și își rafinează gradul limbajului până la momentul când acesta va corespunde cu cel al părinților.

Skinner divizează condiția verbală în trei părți: nevoia de comunicare, dorința de comunicare și răspunsuri de tip ecou.

Nevoia de comunicare este răspunsul determinat de declanșarea unor nevoi: de exemplu, senzația de sete determină copilul să emită sunete care aproximează cuvântul „sete”. Dacă această comunicare este o aproximare rezonabilă, atunci are loc întărirea prin faptul că va obține apa, iar, în plus, emisia vocală va determina și repetarea ori corectarea cuvântului de către adult.

Dorința de comunicare este răspunsul la stimulii din mediul înconjurător care stârnesc curiozitatea copilului; un copil va spune ceva asemănător cuvântului „pisică”, indicând în același timp animalul care toarce lângă sobă și va apărea și întărirea prin vorbele adultului: „Da, aceasta este pisică.”

Teoreticianul desemnează prin ceea ce numește răspunsul de tip ecou, situația în care copiii imită cuvintele ce exprimă dorințele și primesc pentru acestea întăriri de la cei care îi îngrijesc; aceste întăriri stimulează copilul să folosească iarăși cuvântul

Primele cuvinte ale copilului, susține V. Skinner, sunt alăturări accidentale de sunete, idee susținută mai apoi de majoritatea specialiștilor interesați de problema vizată. Atunci când copilul pronunță pentru prima dată cuvântul “mama” el nu este conștient de semnificația acestuia. Doar printr-un proces de încercare și eroare și de formare a comportamentului (în care micuțul primește o recompensă pentru sunetele cu înțeles), copilul ajunge să producă mai multe cuvinte pe care le spune la momentul oportun.

În urma analizei teoriei referitoare la limbaj, propusă de Skinner, putem menționa câteva caracteristici principale: (a) este o teorie behavioristă considerând limbajul produsul comportamentului și susținând că sunetele au funcția de a transmite o semnificație, fiind asociate cu

stimulii din mediul ambiant; (b) este o teorie reduționistă deoarece reduce însușirea limbajului la elementele relației stimul - răspuns

Teoria nativistă

Împotriva poziției lui V. Skinner, aproape peste 10 ani (1968), iese N. Chomsky, reprezentantul *teoriei nativiste*, considerat a fi un soi de Newton al secolului nostru. Odată cu apariția lui N. Chomsky s-a manifestat o puternică tendință raționalistă de reactualizare a concepției antice conform căreia indivizii apar pe lume cu o serie „de idei înnăscute”. Lingvistul consideră că dacă toți copiii și-ar însuși limbajul prin procesul încercare-eroare, fiecare dintre aceștia ar învăța limbajul în maniera sa proprie. Or, observă el, limbajul și învățarea lui au aceleași structuri pretutindeni în lume.

Însușirea limbajului prin metoda condiționării operante (de unde și denumirea teoriei comportamentului operant) nu se încadrează în timpul necesar unui copil pentru a învăța limbajul. De aceea teoreticianul vizat susține că există o înclinație a copiilor de a fi atenți la conversațiile celor din jurul lor și că trebuie explicat procesul prin care cei mici reușesc să deprindă limbajul și regulile lui lingvistice doar analizând fragmentele incomplete și adeseori fără structură gramaticală emise de persoanele adulte.

El consideră limbajul vorbit ca fiind o caracteristică umană unică dependentă de mecanismele înnăscute și că nu necesită învățarea copiilor mici să vorbească, deoarece ei reușesc singuri să facă acest lucru doar ascultând vorbirea celor din jur. Adepții acestei teorii afirmă că intrăm în lume echipați pentru vorbire. Făcând un inventar al capacităților înnăscute ale vorbirii, Gray, de exemplu, arată că acestea sunt: structurile anatomice prezente în gât (laringe, faringe) care ne fac apti a produce o gamă largă de sunete, comparativ cu orice alt mamifer; preferința de a asculta, de a vorbi, de a distinge toate sunetele de bază ale vorbirii; mecanismele care fac posibilă trecerea printr-o serie de faze (gângurit, lalația) și ariile specializate pentru vorbire din creier (Broca și Vernicke).

Referindu-se la realizările gramaticale ale copiilor, Chomsky postulează că structura limbii este prea complexă pentru a fi direct predată acestora sau descoperită independent de către copiii preșcolari. În acest caz micuții sunt ajutați, potrivit poziției lingvistului, de o înțelegere, de un ghid înnăscut care facilitează achiziționarea regulilor unice ale unui anumit limbaj. Copiii se nasc, relevă dânsul, cu un *mecanism de achiziție a limbajului* (LAD=Language Acquisition Device), care este ereditar, o reprezentare gramaticală înnăscută ce se află la baza tuturor limbilor, fapt ce permite micuților imediat ce au însușit un număr de cuvinte să le combine în rostiri noi dar constante gramatical și să înțeleagă semnificația a ceea ce aud. Anume acest mecanism și permite copiilor să-și dezvolte limbajul atât de timpuriu și nespuse de repede.

Toate limbile, la un anumit nivel, au elemente comune, denumite de către Chomsky „universale lingvistice” și că acestea sunt înnăscute. La fel ca și universalitățile lingvistice, sunt înnăscute și universale regulile fonetice, sintactice, semantice, structura de adâncime a propoziției. Psihologul american D. Slobin, completează ideea universalismului, relevând că micuții dispun de anumite abilități, metode de analiză, de examinare, de interpretare a informațiilor la care recurg în momentul însușirii limbii, conducându-se și de anumite „principii de lucru”. Este vorba despre orientarea la terminațiile cuvintelor, la scheme gramaticale stabile, neschimbătoare, la succesiunea cuvintelor din vorbirea adulților.

Faptul că copiii sunt ființe active, orientate spre reguli, care testează ipoteze și care achiziționează cea mai mare parte a limbajului din proprie inițiativă, este astăzi unanim acceptat și constituie, de fapt, o moștenire durabilă lăsată de Chomsky.

Teoria cognitivă

Aportul cel mai semnificativ pe direcția ilustrării caracterului dobândit al limbajului l-a adus, totuși, J. Piaget, adept al modelului auto-organizării psihicului, reprezentantul *teoriei cognitive*

Potrivit acestei teorii, dezvoltarea vorbirii depinde de capacitățile înnăscute ale copilului de a însuși și a prelucra intelectual o anumită informație. Autorul susține că facultatea de creare a cuvintelor noi de către copii confirmă faptul că la micuți există capacități intelectuale de a prelucra informații. De aceea, dezvoltarea limbajului ține de dezvoltarea gândirii. S-a stabilit că primele cuvinte ale copiilor se referă la ceea ce el deja înțelege, dar dezvoltarea rapidă a gândirii în perioada dintre 1-3 ani creează premise întru însușirea cu succes de către copil a limbajului.

Pentru J. Piaget, discuțiile asupra limbajului țin de capacitatea generală de a simboliza, capacitate care se deprinde în cursul activităților sociale pe care le desfășoară persoana umană.

Conform teoriei genetice a intelectului, elaborată de J. Piaget, operațiile logice necesare întru a însuși limbajul nu sunt înnăscute. Ele se formează treptat în procesul evoluării. Este adevărat că individul moștenește doar activitatea intelectului, pe când limbajul vorbit reprezintă una dintre modalitățile de reflectare a lumii înconjurătoare și că se formează în procesul interacțiunii dintre individ (copil) și mediu.

Piaget susținea că limbajul se învață prin interacțiune, adaptare, asimilare și acomodare, că este corelat cu inteligența. El leagă limbajul de funcția semiotică în care include și imitația, jocul, desenul. Limbajul se bazează pe dezvoltarea inteligenței, pe mecanismele de asimilare și acomodare a mediului de către copil

Pentru întreaga teorie piagetiană sunt esențiale trei concepte:

1. interacționismul (care se referă la relațiile de interacțiune reciprocă între organism și mediu, respinge unilateralitatea teoriilor behavioriste care privilegiază mediul, dar și teoriile preformiste, ce acordau o prea mare atenție structurilor interne ale organismului);
2. constructivismul (ce vizează pe de o parte, rolul activ al organismului, pe de altă parte, caracterul progresiv al elaborării structurilor cunoașterii, inclusiv a limbajului);
3. echilibrul (ce cuprinde sistemele reglatoare care permit acțiunea organismului împotriva factorilor perturbatori și reechilibrarea structurilor interne).

Ipoteza piagetiană esențială în ceea ce privește natura și originea limbajului este continuitatea funcțională între sistemele reprezentative și cele de tratare a informațiilor.

Subiectul, datorită perfecționării sistemelor de tratare a informațiilor, își construiește mai întâi imaginile mentale (reprezentările), apoi simbolurile și, în sfârșit, semnele vorbirii.

Referitor la tendințele generale în dezvoltarea aptitudinilor lingvistice ale copilului, J. Piaget consideră că la copil se formează mai întâi „limbajul pentru sine” (limbajul egocentric), și doar după aceea, sub influența adulților, „limbajul pentru alții” care are caracter social, adică limbajul verbal, exterior. După L. Vâgotsky, ceea ce Piaget numește limbaj egocentric nu este altceva decât modul incipient al limbajului interior, desprins treptat de limbajul exterior și având funcțiunea de organizare și planificare a comportamentului individual

Teoria socială

Ea este reprezentată de L. Vâgotski. Psihologul considera că însușirea limbajului de către copil are, în principal, origini sociale, provenind din nevoia de comunicare cu alte persoane. Dânsul susținea că la copii se manifestă o necesitate puternică de a interacționa cu alte persoane și limbajul se dezvoltă pentru că îi permite copilului să se angajeze mai eficient în interacțiunea socială. Vâgotski identifica cuvântul ca fiind unitatea de bază a gândirii și limbajului. El a arătat că dezvoltarea limbajului și a gândirii sunt strâns interrelaționate. Limbajul are funcția de a organiza percepțiile și procesele de

gândire fapt care îi conferă o mare importanță în structurarea gândirii. Dacă J. Piaget susținea că limbajul este nonsocial, apoi L. Vâgotsky sublinia baza socială a acestei forme de comunicare.

Vâgotsky pune mai mult accent pe valoarea dezvoltării limbajului, deși subliniază faptul că acesta trebuie văzut în contextul culturii din care provine individul.

Pe interacțiunea dintre copil și cel care este în preajma lui, care-l îngrijește și mai puțin pe învățarea limbajului pune accent J.S. Bruner (1978). Pentru acesta este mai important cu cine vorbește copilul decât ce vorbește. Mama și copilul creează un tip de scenariu previzibil, un sistem de suport pentru achiziția limbajului numit de Bruner LASS (Language Support System). Prin acest sistem, care nu este exclusiv lingvistic ci și fundamentat social, se realizează asocierea între limbaj și intenția comunicativă. Bruner situează originea limbajului în primele schimburi interactive ale copilului cu mama sa și subliniază continuitatea între perioada nonverbală și preverbală cu perioada verbală ulterioară. El arată că mama în interacțiunea cu micuțul alterează paternul limbajului în concordanță cu nivelul de înțelegere al copiilor.

Reprezentanții *teoriei sociale* consideră că teoriile anterioare au omis scopurile și semnificațiile folosirii limbajului de către copii. Brown elaborează o teorie în care susține că limbajul provine din nevoia copilului de a comunica, denumind-o *gramatica relațiilor semantice*. Conform acesteia, pentru copil este important sensul a ceea ce spune.

Ideea în cauză este susținută de către psihologul rus L. Vâgotsky (1962) care nu a negat că s-ar putea ca limbajul, la copil, să reprezinte un instrument al gândirii. El considera comportamentul copiilor care vorbesc singuri în timp, ce se joacă - observat și numit de Piaget, vorbire egocentrică, drept un exemplu pentru ceea ce el a numit funcția expresivă a limbajului. Vâgotsky credea, la fel ca Piaget, că acest tip de limbaj este utilizat pentru a monitoriza și a comanda structurile gândirii interne a copilului, aprecia că această formă de utilizare a limbajului îi permite copilului să-și reorganizeze și să-și restructureze problemele, la nivel cognitiv. Dar, el presupunea că acest lucru ar fi doar una din cele două modalități principale de utilizare a limbajului la copii, funcția socială de comunicare rămânând, totuși, cea mai importantă.

În perioada copilăriei, afirmă psihologul, gândirea și limbajul sunt independente; primele încercări ale copilului de a vorbi au o determinare exclusiv socială fiind doar simple preluări ale modelelor de vorbire; simultan copilul își dezvoltă și forme primitive de gândire și rațiune dar care nu implică limbajul.

Copiii își dezvoltă limbajul deoarece doresc să fie mai eficienți în interacțiunea socială, în comunicare. În optica copilului limbajul este instrumentul cu care el comunică cu lumea și dacă el dorește să nu aibă probleme cu această lume, el dezvoltă instrumentul, adică limbajul.

O altă teorie examinează dezvoltarea limbajului de pe poziții psiholingvistice (A.A. Leontiev, T. Slama- Cazacu, R. Jakobson, И.А.Зимняя etc.). Din acest punct de vedere procesul dezvoltării limbajului reprezintă treceri repetate de la gândire la cuvânt și de la cuvânt la gândire, care devin tot mai înțelese și mai bogate în plan conținutist. Inițial ideea se formează în cuvânt, care concomitent apare și în rol de frază, și de propoziție. Doar mai apoi are loc transformarea cuvântului dat în fraze întregi. În rezultat unul și același gând poate fi exprimat atât printr-un cuvânt, cât și printr-o frază.

LUCRU INDIVIDUAL

1. Găsiți și caracterizați alte teorii ce vizează apariția limbajului
2. Găsiți punctele tari și slabe ale fiecărei teorii

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL:Expunere orală

TEMA 5. DEZVOLTAREA PROCESELOR PSIHICE PRIN LIMBAJ

PLAN:

1. Tipurile de procese psihice. Gândirea. Modalități de evoluție a operațiilor gândirii prin limbaj
2. Definierea conceptului de atenție. Modalități de dezvoltare.
3. Definierea conceptului de memorie. Tehnici de evoluare etc.

TERMENI-CHEIE:

Procese psihice, gândire, atenție, memorie.

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să caracterizeze anumite procese psihice
- Să demonstreze strategii de dezvoltare a proceselor psihice prin limbaj

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Curriculumul pentru educație timpurie, Chișinău, 2019
2. Golu M. Bazele psihologiei generale. București: Editura Universitară, 2002
3. Șion Gr., Psihologia vârștelor, București, 2003
4. Standarde învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani. Chișinău, 2019

1. Tipurile de procese psihice. Gândirea. Modalități de evoluție a operațiilor gândirii prin limbaj

Deseori ființa umană este definită drept unica ființă dotată cu gândire și limbaj (" homo cogitarius", "homo loquens"). Aceste două fenomene psihice puse în discuție (dar nu numai), constituie din timpuri stravechi, emblema omului, fiindu-i specifice și deosebindu-se, astfel, radical, de celelalte viețuitoare.

Sunt cunoscute mai multe tipuri de procese psihice: senzoriale (senzația, percepția și reprezentarea), afective (afectivitatea, motivația și voința), cognitive (memoria, atenția, limbajul, gândirea, imaginația). Ultima categorie include și limbajul.

Procesele psihice cognitive constituie premisele dezvoltării vorbirii și viceversa.

Gândirea. Gândirea este procesul psihic cognitiv superior care, prin intermediul operațiilor mintale (analiza, sinteza, comparația, abstractizarea, generalizarea), reflectă însușirile esențiale și relațiile dintre obiectele și fenomenele lumii, sub forma noțiunilor, propozițiilor (judecăților și raționamentelor). În baza acestei definiții putem extrage următoarele caracteristici esențiale ale gândirii:

1. Reflectă (Cum?) generalizat și abstractizat;
2. Reflectă (Ce?) esența lucrurilor, relațiile dintre ele;
3. Utilizează limba sau alt sistem de semne ca mijloc, ca unealtă de operare;
4. Are drept produs noțiuni (concepte), judecăți (idei), raționamente.

Noțiunea, fiind elementul de baza al gândirii, rezultă că limbajul se evidențiază chiar din definiția acestui complex fenomen psihic, întrucât noțiunea este tocmai semnificația cuvântului ca element constitutiv al limbajului și, deoarece semnificațiile, înțelesurile, sunt de natură ideală și nu pot exista independent de un purtător material (cuvântul rostit, scris, citit) apare ca evidență legătura dintre gândire și limbaj.

Limbajul este activitatea individuală de comunicare prin intermediul limbii, ori comunicarea (transmiterea de informații) presupune vehicularea unor semnificații dintre un "emițător" și un "receptor", ceea ce nu se poate realiza decât prin utilizarea unor "coduri" care să permită

materializarea acestor " mesaje", codurile putând fi semnele (cuvintele) diferitelor limbi naturale sau limbajul mimico-gesticular (specific surdo-mușilor), sau alfabetul Morse, etc.

O altă componentă esențială a unui sistem de comunicare este conexiunea inversă ce are rolul de a regla emisia mesajelor în funcție de efectele produse.

Gândirea se caracterizează prin operații care sunt transformări mintale ale obiectelor și fenomenelor care nu pot fi prelucrate decât prin intermediul limbajului: analiza (divizarea întregului în părțile componente) ca și sinteza (refacerea întregului) necesită utilizarea limbajului; comparația (relevarea asemănărilor și a deosebirilor dintre obiectele gândirii pe baza unui criteriu), de asemenea, abstractizarea (reținerea unor însușiri prin renunțare la altele) și generalizarea (formarea claselor pe obiecte, fenomene etc.) presupune intervenția limbajului ca suport sau instrument pentru vehicularea semnificațiilor corespunzătoare. Înțelegerea, ca funcție a gândirii, ce constă în stabilirea de legături între noile informații și cele vechi, n-ar fi posibilă fără sprijinul limbajului.

La nivelul personalității, limbajul, în toate formele sale, este un indicator cert al capacității intelectuale: bogăția vocabularului, corectitudinea gramaticală, cursivitatea logică, a flexibilității și fluentei gândirii. În același timp, dovada înțelegerii (deci a funcționalității gândirii) nu se poate face decât prin intermediul verbalizării, exteriorizării prin limbaj a ideilor.

Deci, unitatea în interacțiune (reciprocă) a gândirii și limbajului poate fi considerată un punct de pornire cu rol central în înțelegerea interdependenței tuturor fenomenelor în cadrul complexului sistem psihic uman și a integrării acestuia în mediul socio-cultural care îl condiționează.

Limbajul obligă la raționalizarea și socializarea gândirii. Ambele progresează în funcție de vârstă, de instrucție, experiență dobândită, cultură. Logica gramaticii depinde de logica gândirii, ultima determinând evoluția limbajului, care dă nume prin substantive, adjective, verbe și adverbe, elementelor și acțiunilor din natură și din societate. Atât evoluția filogenetică cât și cea ontogenetică atestă faptul că dezvoltarea limbajului se produce odată cu dezvoltarea gândirii.

Orice analiză a unui text literar, a structurii cuvântului sau propoziției reprezintă o modalitate de dezvoltare a gândirii. Având doar sunete (silabe) separate sau imagini ce reprezintă secvențe din texte, copilul poate alcătui cuvântul, sau demonstra că cunoaște conținutul unei opere, ierarhizând imaginile și povestindu-le. Toate operațiile gândirii pot fi, în măsuri diferite, dezvoltate prin limbaj (Analiza lexicală a propoziției, Stabilirea secvențelor textelor, Gruparea imaginilor, Compară, Lectura după imagini, Ce au comun, Prin ce se deosebesc, Cubul etc.).

Dezvoltarea operației de sinteză se poate efectua prin: Construirea povestirii în baza a 3-5 imagini, a propoziției, având 4-5 cuvinte, reconstituirea imaginii și povestirea a ceea ce s-a căpătat etc.

Un alt aspect, privind rolul limbajului în dezvoltarea gândirii, îl constituie perceperea sensului cuvântului (L. Vâgotsky)

2. Definirea conceptului de atenție. Modalități de dezvoltare

Atenția se definește ca funcție sau mecanism de orientare, focalizare și fixare a conștiinței asupra unui obiect, sarcini, întrebări, probleme etc.

Ea face parte din categoria fenomenelor psihice care susțin energetic activitatea. Este o funcție prin care se modulează tonusul nervos, necesar pentru desfășurarea celorlalte procese și structuri psihice. Prezența ei asigură o bună receptare senzorială și perceptivă a stimulilor, înțelegerea mai profundă a ideilor, o memorare mai trainică și mai fidelă, selectarea și exersarea mai adecvată a priceperilor și deprinderilor, s.a.m.d.

Atenția involuntară este deosebit de activă, amplu manifestată și susținută de curiozitatea preșcolarului. Atenția devine mobilă – pot observa ceva și concomitent să asculte și explicațiile adultului.

Atenția voluntară se instalează treptat, pe măsură ce se dezvoltă funcțiile reglatoare ale limbajului, mai întâi în cadrul jocului și apoi și în celelalte activități. La 3 ani, copilul poate răspunde pentru scurt timp la comanda adultului de a fi atent, dar este vorba de o atenție involuntară, iar la 4-5 ani nu răspunde numai la comenzi exterioare, ci își poate fixa un scop și se poate regla în vederea atingerii lui (vizionarea unui spectacol, film, ascultarea unui text literar etc.).

Acest mecanism se bazează pe: *interes* (apropiat, depărtat, concret, abstract) față de obiectul fizic sau psihic către care ea este îndreptată; *noutate*- actualizarea unor motive și trăirea afectivă a relației cu obiectele prin care se satisfac și se menține nivelul energiei și gradul ei de concentrare fără efort, timp îndelungat. Când obiectul este cunoscut, energia atenției scade până la dispariție, astfel scad și gândirea, voința de comparație a cunoștințelor.

Există forme *simple* și *complexe* de atenție. Când se îndreaptă spre fenomene fizice- poate fi numită concretă, involuntară etc; când se îndreaptă spre fenomene psihice – abstractă, intelectuală, voluntară etc.

Atenția poate fi educată. Educația atenției la preșcolari urmărește a transforma atenția spontană și concretă în voluntară și abstractă, punând accent în acest lucru pe interesul copilului pentru activitate, pentru creație, adaptare la mediu etc. Educarea atenției se realizează prin stimularea simțurilor la nivelul concretului și intuitivului, prin observări repetate ș.a.

Ea joacă un rol important în formarea deprinderilor de exprimare corectă, sub aspect fonetic, lexical, gramatical, în prevenirea și corectarea tulburărilor de limbaj, de pronunție corectă a sunetelor etc.

Atenția voluntară este esențială pentru desfășurarea activității de dezvoltare a limbajului și contribuie la stimularea gândirii pe baza îmbogățirii și activizării limbajului, la însușirea treptată a structurilor gramaticale, la dezvoltarea creativității verbale, la trecerea de la limbajul concret-situativ spre limbajul contextual. Creativitatea verbală, imaginația, gândirea (fluența și originalitatea în gândire, vorbire), interpretarea unor imagini, a unor roluri, precizarea utilității obiectelor etc. sunt facilitate de volumul atenției, de distribuitivitatea și flexibilitatea ei.

Pentru exersarea atenției putem recurge la diverse modalități: Sortare a imaginilor după anumite criterii, Continuați ce spun, Numește intrusul, Fii atent și completează, Ce ai observat? Prin ce se deosebesc? Ce (cuvânt) lipsește? Prin ce se aseamănă? Completează caseta, propoziția, șirul. Numește cuvântul, Cum este corect? Numește personajele pozitive/negative, Puzzle, Lectură după imagini etc.

3. *Definirea conceptului de memorie. Tehnici de evoluare*

Felul în care gândim este strâns legat de modul în care ne amintim. In această perioadă, volumul memoriei crește, iar conținutul ei este format din rezultatele observațiilor directe, din ceea ce face efectiv, din dialogul cu adultul, din povești și povestiri, din cântece și poezii. Memoria continuă să fie concretă. Păstrarea începe să fie mai extinsă în timp, până la 4-5 ani, păstrarea unor evenimente mai deosebite este de câteva luni. După 5 ani, se constituie amintirile, se rețin evenimente cu mare încărcătură emoțională. Copiii reproduc ușor ceea ce i-a impresionat, ce are ritm și rimă, ceea ce este legat de universul lor. Tot acum se instalează mecanismele memoriei voluntare în contextul jocului.

Acest proces constituie o capacitate psihică absolut necesară omului, implicată în componentele esențiale ale vieții, formării ființei umane ca personalitate socială: cunoaștere, învățare, gândire,

limbaj, creativitate , imaginație etc. Ca proces activ, selectiv, memoria, preia și fixează informațiile în concordanță cu necesitățile individului.

În funcție de scop, de intenția de a memora, de efortul voluntar și procedeele de reținere se disting două forme de memorare: involuntară și voluntară (când memorăm cu un anumit scop).

Creșterea memoriei de lucru permite sporirea funcției executorii, controlul conștient asupra gândurilor, emoțiilor și acțiunilor pentru atingerea obiectivelor și rezolvarea problemelor. Schimbările la nivelul funcției executării între 2-5 ani permit copiilor să elaboreze și să folosească reguli complexe pentru rezolvarea problemelor.

Pe măsură ce cresc, copiii devin tot mai pricepuți în utilizarea mai multor strategii care îi ajută în toate stadiile memorării: encodarea informației, stocarea și reactualizarea ei. Acestea sunt tehnici folosite deliberat, descoperite în cea mai mare parte chiar de copii, repetiția fiind, probabil, cea mai des folosită.

Sistemul de *memorie autobiografică* se formează în jurul vârstei de 3 ani, când copiii devin tot mai fascinați de trecut și încep să vorbească despre ei într-o manieră tot mai coerentă. Amintindu-și întâmplările trecute, copiii învață să interpreteze evenimentele, precum și gândurile și emoțiile legate de ele. Iși construiesc astfel un sentiment al continuității de sine în timp și învață că propria perspectivă asupra unei experiențe se poate deosebi de perspectiva altei persoane asupra aceleiași experiențe.

Procesele memorării se realizează fie mai ușor, fie mai greu, cu un consum mai mare sau mai mic de efort, de energie, în funcție de prezența sau absența gândirii, de particularitățile materialului de memorat (intuitiv sau abstract); util sau lipsit de importanță pentru subiect; de trăsăturile psihofiziologice ale copilului (odihnă, oboseală, sănătate etc).

La nivelul organelor de simț - există memorie vizuală, auditivă, gustativă. La vârsta timpurie, alături de memorarea mecanică, se formează și cea logică. Apar primele manifestări ale memorării voluntare (se memorează idei, cuvinte, texte, mișcări etc.). În procesul funcționalității sale, memoria își formează o serie de calități: la nivelul organelor de simț (memorie vizuală, auditivă, gustativă etc.), la nivelul conținutului activității psihice (memorie verbal-logică, afectivă, motorie), la nivelul proceselor memoriei (volumul memoriei, rapiditatea întipăririi, trăinicia păstrării informațiilor, exactitatea actualizării etc.). Aceste calități pot fi educate prin acțiuni de cunoaștere, de repetare a materialului memorat. Actul educațional înseamnă pregătire intelectuală, relație cu obiectele de învățare, memorare, lărgirea orizontului, susținerea eforturilor ca și pregătirea psihologică a copilului pentru activitatea de învățare, formarea intereselor.

Capacitatea de a învăța, de a reține, memoria informațiilor achiziționate constituie parametrii principali ai dezvoltării mentale a copilului. Fondul cunoștințelor active ale copilului, achiziționate în familie și în instituția timpurie, cunoștințe despre mediul înconjurător, vocabularul dobândit înlesnesc integrarea copilului în circuitul învățării școlare. Materialul utilizat în operarea în plan mental și în comunicare este furnizat de realitatea înconjurătoare, de povestirile educatoarei, dar și de propria memorie a copiilor.

Printre modalitățile de dezvoltare pot fi: Numărul sunetelor (cuvintelor), Numește locul sunetului (cuvântului, jucăriei etc.), Arată caseta ce se potrivește, Cubul, Explozia stelară, Numește cuvintele ce încep, conțin sunetul..., Problematizarea, Metoda pălăriilor gânditoare, Repovestirea textelor, Unde ați întâlnit personajul? Ce ați făcut la bunica? Caracterizează personajul (persoana...), Memoria auditivă - "10 cuvinte" (L' Stog), Ce a spus X?, Memoria vizuală de obiecte . Reține și clasifică, Intrusul etc.

LUCRU INDIVIDUAL

Elaborați câte 3 modalități de dezvoltare a proceselor psihice (gândire, atenție, memorie etc.) prin activitățile de limbaj și comunicare

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: Expunere orală

TEMA 6 . *CULTURA SONORĂ*

PLAN:

1. Cultura sonoră-parte a culturii vorbirii. Etapele de formare a culturii sonore. Conștiința fonologică
2. Analiza curriculumului pentru educația timpurie la aspectul vizat
3. Metodologia de dezvoltare corectă a pronunției, de depistare, corectare a tulburărilor ușoare de limbaj.

CUVINTE-CHEIE:

Cultură sonoră, sunet, fonem, atenție auditivă, auz fonematic, conștiință fonologică, tulburare de limbaj.

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să definească domeniul *cultura sonoră* și valoarea ei în dezvoltarea limbajului
- Să explice esența noțiunii de *auz fonematic*
- Să determine unele deficiențe ușoare de limbaj
- Să propună modalități de dezvoltare a atenției auditive, pe pronunție corectă a sunetelor

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Bodea Hațegan C., Procesarea fonologică - delimitări teoretice și aspecte practice <https://ru.scribd.com/doc/316543667/24-Carolina-Bodea-hategan>
2. Curriculumul pt ru educația timpurie, Chișinău., 2019
3. Jurcău E., Jurcău N., Să învățăm să vorbim corect, Cluj-Napoca, 1999
4. Lavric M. Metodica dezvoltării vorbirii preșcolariilor, Chișinu, 1985
5. Mocanu L., Sensibilitatea auditivă a copiilor mici, Studia universitatis Moldaviae, Seria "Științe ale educației", 2013, nr.5(65)
6. Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani. Chișinău., 2019
7. Verza E., Tratat de logopedie, Vol.1.. Cditura,București, 2003

1. **Cultura sonoră-parte a culturii vorbirii. Etapele de formare a culturii sonore. Conștiința fonologică**

Cultura sonoră este o parte componentă, și nu ultima, a culturii vorbirii. Educarea culturii sonore se efectuează concomitent, odată cu dezvoltarea celorlalte aspecte ale limbajului: lexical, gramatical, vorbirea coerentă.

Actul pronunției în normă necesită examinat ca finisarea procesului acustic, orientat spre evidențierea unui anumit sunet și deosebirea acestuia de altele. (R.A.Levina). În dezvoltarea ascendentă a percepției fonematice copilul începe cu diferențierea auditivă a sunetelor îndepărtate (vocale, consoane), apoi trece la deosebirea nuanțelor sunetelor (consoane surde-sonore, tari-moi). Asemănarea articulării ultimelor îl face pe copil să-și sporească perceperea auditivă și *să se conducă de auz și doar auz*. Astfel, copilul începe cu diferențierea acustică a sunetelor, apoi se include articularea și doar după aceasta procesul de diferențiere a consoanelor se finalizează cu deosebirile acustice (D.B.Elkonin, N.H.Șvacikin). Concomitent cu dezvoltarea percepției fonematice are loc dezvoltarea intensivă a vocabularului și însușirea pronunției. Potrivit datelor lui S.Berștein, *auzim corect doar acele sunete pe care le putem corect pronunța*.

Obiectivele de bază:

- educarea atenției auditive;
- formarea, dezvoltarea auzului fonematic;
- educarea pronunției corecte a tuturor sunetelor limbii materne;
- dezvoltarea aparatului de articulare, propunând din cea mai fragedă vârstă diverse

exerciții ce ar contribui la evoluarea organelor de articulare, de dezvoltare a auzului (Ce s-a auzit?, Departe-departe, Mare-mic, Cine te-a strigat pe nume? Telefonul, Menține sus, Condu corăbioara etc.).

Etapale de formare a culturii sonore

Etapa timpurie reprezintă perioada de vârstă optimă, când se pun bazele pronunției corecte, deoarece toate organele ce contribuie la formarea limbajului sunt în dezvoltare, de trăinicia, sănătatea, corectitudinea lor depinde evoluția personalității. Lăsarea în umbră a problemei în cauză, și anume la vârsta dată, ar putea genera imperfecțiuni în dezvoltarea atât a fizicului, cât și a psihicului copilului, probleme ce riscă a nu fi soluționate niciodată.

A.I. Maksakov, M.F. Fomiciov susțin că, ținând seama de particularitățile de vârstă ale dezvoltării limbajului, perioada de formare a culturii sonore poate fi divizată în trei etape:

➤ I etapă – 1 an 6 luni – 3 ani, care se caracterizează printr-o dezvoltare excesivă a vocabularului. Mișcările articulare formate anterior, funcționând în timpul rostirii complete a cuvintelor, suferă anumite modificări: se consolidează, devin mai stabile. Se dezvoltă capacitatea copilului de a repeta conștient rostirea deplină a cuvintelor, grație căreia pedagogul poate influența considerabil asupra dezvoltării laturii sonore a limbajului. Activitatea principală privind cultura sonoră constă în recurgerea la diverse imitări de sunete;

➤ etapa a II-a – de la 3 la 5 ani Se caracterizează prin faptul că are loc formarea structurii fonetice și morfologice a cuvântului. Continuă exersarea, perfecționarea mișcărilor articulatorii mai dificile, fapt ce creează premise sau și permite copilului să rostească anumite sunete sonore, africcate, șuierătoare, lichide etc. Activitatea la această etapă se sprijină pe o vizibilă atitudine conștientă față de aspectul sonor al cuvântului;

➤ etapa a III-a - 5-7/8 ani, etapă când, într-o anumită măsură, se finalizează perioada de formarea a culturii sonore a vorbirii. Este important ca sunetele mai dificile nu numai să fie deosebite, dar și să fie corect pronunțate, să fie simțită diferența dintre sunetele surde și sonore, dintre cele apropiate ca sonoritate sau ca articulație. Doar munca ulterioară specială privind perfecționarea articulării și perceperii sunetelor va contribui la dezvoltarea de mai departe a auzului fonematic al copiilor, la însușirea fonemului ca sunet de diferențiere semantică (zare-sare).

Auzul fonematic este o particularitate a auzului uman prin care sunetele vorbirii sunt percepute ca elemente semantice sau fonetice. Tulburarea auzului fonematic se referă la lipsa de maturizare a acestei particularități și la lipsa de exersare a laturii expresive a limbajului verbal.

Obiectivele educării auzului fonematic

- Formarea capacității de diferențiere fonematică, prin distingerea și discriminarea sunetelor și a cuvintelor.
- Formarea percepției fonematice/auditive corecte.
- Analiza fonematică acustică.
- Educarea pronunției ritmice.
- Educarea pronunției melodice etc..

Dezvoltarea pronunției sunetelor se bazează pe structura aparatului articulator. Primele 4-5 luni reprezintă perioada sunetelor pseudoverbale. Spre vârsta de 6 luni apar „pseudocu vintele” compuse din câteva silabe. De la 7 – 18 luni nu fonemele au semnificație, ci intonația, ritmul și abia după aceasta – conturul general al cuvântului.

Primele consoane pe care încep să le pronunțe corect sunt cele labio-dentale: **p, b, m**. La 2 ani ei pronunță liber sunetele palato – lingvale anterioare și posterioare: **t, d, g, c**. Mai greu copiii pronunță sunetele **z, s, j, h, l, r**.

Conștiința fonologică și componentele ei

Adams nota că termenul de conștiință fonologică se referă la „conștientizarea silabelor unui cuvânt, la abordări și rime, foneme și poate fi considerat ca o noțiune de bază a conștiinței fonemate”. Stanovich a definit conștiința fonologică drept „abilitatea de a împărți silabele explicit și pe segmente, în unități mai mici, numite sunete”, este capacitatea de a recunoaște că un cuvânt vorbit constă într-o secvență de sunete individuale. Conștiința fonologică nu trebuie confundată cu metoda citirii, fonetică analitico-sintetică și nici cu fonologia, care se ocupă cu studiul sunetelor limbii din punctul de vedere al valorii lor funcționale.

Conștiința fonologică reprezintă abilitatea de a diferenția structurile sonore ale limbajului și de a specifica semnificația fiecăreia dintre acestea. Conștiința fonologică cuprinde:

- conștiința fonematică;
- conștiința ritmului;
- conștiința enunțului;
- conștiința cuvântului;
- conștiința silabei;
- conștiința fonemului.

Conștiința fonematică se referă la producerea, transmiterea, audiția și evoluția sunetelor limbajului articulat. Aceasta vizează abilitatea de a gândi conștient operațiile mentale în ceea ce privește segmentarea, adăugarea sau schimbarea la nivelul enunțurilor, cuvintelor și silabelor.

Programul de dezvoltare a conștiinței fonologice la preșcolari

Abilitățile fonologice trebuiesc exersate, deoarece copiii nu au acces la ele în mod spontan. Atenția noastră e orientată, de obicei, pe semnificația mesajului și nu pe forma cuvintelor (spre exemplu, dacă întrebăm un copil de trei ani care cuvânt e mai lung, *tren* sau *elicopter*, el ne va spune *tren*, deoarece la această vârstă copiii nu au capacități metalingvistice, de reflectare asupra limbajului). Trebuie, deci, să-i facilităm copilului trecerea de la imaginea mentală a cuvântului la analiza auditivă a acestuia. Se va ține cont de faptul că un copil este mai întâi sensibil la silabe, apoi la rime și mai târziu la foneme.

Un program de antrenare a conștiinței fonologice la preșcolari ar putea fi structurat astfel:

1. *Sensibilizarea la sunete*. Se va pune accent pe percepție, localizare, reproducere și discriminare a sunetelor.

2. *Repetarea de pseudo-cuvinte*. Se vor repeta cuvinte necunoscute din ce în ce mai complicate din punct de vedere fonologic. Exercițiile în cauză favorizează dezvoltarea ascultării active, a memorării și a articulării, și permit, de asemenea, depistarea eventualelor tulburări fonologice, auditive sau de pronunție ale copiilor.

3. *Conștientizarea silabelor dintr-un cuvânt și manipularea acestora*. Manipularea silabelor se face la începutul sau la sfârșitul cuvintelor:

- identificarea intrusului: recunoașterea din trei cuvinte a celui care nu începe cu aceeași silabă
- localizarea: recunoașterea silabei dintr-un cuvânt și localizarea poziției sale

- eliminarea: eliminarea primei (sau a ultimei) silabe dintr-un cuvânt și denumirea cuvântului rămas
- inversarea: identificarea celor două silabe dintr-un cuvânt, substituirea silabei finale cu cea inițială și invers
- producerea: formarea unui cuvânt ce conține sau începe cu o silabă dată.

4. *Conștientizarea rimelor.* Conceptul de rimă se dobândește mai târziu decât noțiunea de silabă finală, și este abordat deci mai târziu. Se începe cu povestiri scurte ce prezintă un număr important de rime comune. Apoi se trece la activități sistematice de recunoaștere, de comparare și de identificare a intrusului.

5. *Conștientizarea fonemelor dintr-un cuvânt și manipularea acestora.* Exercițiile urmăresc aceleași obiective ca în etapa silabelor: localizarea, izolarea, identificarea intrusului, eliminarea sau adăugarea sunetelor.

2. Analiza Curriculumului pentru educația timpurie - cultura sonoră (aspect practic)

Se vor reactualiza aspectele *culturii sonore*: atenția auditivă; auzul fonematic; pronunția corectă a tuturor sunetelor limbii materne; aparatul de articulare etc.

Se vor identifica competențele și unitățile de competență ce vizează cultura sonoră.

Se va face corelarea dintre *Curriculumul pentru educație timpurie* și *Standardele de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani (cultura sonoră)*.

Se vor elabora obiectivele operaționale ce vizează cultura sonoră.

3. Metodologia de dezvoltare corectă a pronunției, de preîntâmpinare, depistare, corectare a tulburărilor ușoare de limbaj

Înșușirea limbajului este o activitate care presupune un efort îndelungat din partea individului. Aceasta se explică prin faptul că tehnica de recepționare și de exprimare a comunicării este una din cele mai complicate priceperi omenești. Ținându-se cont de dificultățile coordonării mișcărilor foarte fine ale aparatului fonoarticulator, un anumit procent al semenilor noștri nu reușesc să stăpânească tehnica vorbirii, de aceea prezintă tulburări de limbaj.

Tulburările de limbaj se diferențiază de particularitățile vorbirii individuale, și de particularitățile psihofiziologice de vârstă (unii oameni vorbesc nuanțat, expresiv, alții au o vorbire mai puțin inteligibilă, obositoare, prea șoptită).

„Prin tulburările de limbaj înțelegem *toate abaterile de la limbajul normal, standardizat*, de la manifestările verbale tipizate unanim acceptate în limba uzuală, atât sub aspectul reproducerii cât și al perceperii, începând de la reglarea diferitor componente ale cuvântului și până la imposibilitatea totală de comunicare orală sau scrisă” (M. Guțu 1975).

Cauze ale apariției defectelor de limbaj: organice, funcționale, psiho-neurologice, psiho-sociale etc.

Cele de natură organică pot fi provocate de: traumatisme mecanice (care pot afecta dezvoltarea sistemului nervos central), infecții și intoxicații cu medicamente sau altceva, accidente sau îmbolnăviri (din lipsa de supraveghere a părinților) cum ar fi: căzături în cap ale copilului, lovituri la temple etc. Majoritatea bolilor infecțioase, contagioase sau virotice declanșate în primul an de viață al copilului au consecințe asupra apariției și dezvoltării limbajului.

Cauzele de origine funcțională: când există la copil afecțiuni ale zonei senzoriale și ale zonei motorii cu afectarea oricărei componente a pronunției (inspir-expir, fonație și articulație), dereglări ale echilibrului dintre excitația și inhibiția corticală, insuficienta dezvoltare a auzului fonematic.

Cauzele neuro-psihologice apar la copiii cu o construcție anatomo-fiziologică anormală. Astfel de cazuri sunt persoanele cu deficiență mintală, cu tulburări de memorie, de atenție, de auz sau de văz. Un exemplu de malformație congenitală (din naștere) este despicătura buzei superioare, care lasă să se vadă dinții și gingia; unii copii născuți prematur cu o greutate sub 2,5 kg vor dezvolta tulburări de limbaj mai târziu.

Cauzele psiho-sociale ale tulburărilor de limbaj sunt multiple: dizarmonie în cadrul familiei, conflicte între părinți, violența verbală, neglijarea copilului etc.

Problema cercetării principalelor tulburări de limbaj este fundamentată și de faptul că de la 9% până la 30% din copii de vârsta timpurie și școlară mică sunt marcați de nede dezvoltarea vorbirii.

Una din cauzele frecvente ale apariției tulburărilor de vorbire este și slaba dezvoltare a auzului fonematic. „Tulburările auzului fonematic pot merge de la incapacitatea de diferențiere a unor sunete până la incapacitatea perceperii unor sunete și silabelor sau chiar a cuvintelor, (Jurean E., Jurcan N.). În cadrul activităților la alegere și obligatorii se propun diverse obiective privind dezvoltarea capacității copilului de a percepe și diferenția corect sunetele pe cale auditivă, de a cunoaște locul acestora în cuvinte, precum și a cuvintelor în propoziție.

Clasificarea pedagogică.

Majoritatea copiilor către debutul școlar posedă latura fonetică verbală, au un vocabular bogat și au capacitatea de a alcătui propoziții corecte din punct de vedere gramatical. Însă procesul de însușire a limbii nu la toți are loc la fel. Tulburările limbajului sunt diverse. În conformitate cu atitudinea pedagogică, tulburările de limbaj pot fi clasificate în trei grupe.

1. Grupa - tulburări fonetice a limbajului. Esența lor constă în aceea că, la copil sub influența diverselor cauze se formează și se întărește o articulare schimonosită

2. Grupa – tulburările fonetico – fonematice. Ele se exprimă prin aceea că, copilul nu numai pronunță defectuos unele sau alte sunete, dar și insuficient le deosebește, nu sesizează deosebirea acustică și articulatorie a sunetelor opoziționale. Aceasta condiționează la aceea că ei nu cunosc structura fonetică a cuvintelor și comit greșeli specifice în cadrul actului scris.

3. Grupa – tulburarea globală de limbaj. Ea se manifestă prin aceea că, tulburarea se extinde atât în latura sonoră cât și în cea semantică. Nede dezvoltarea generală a vorbirii are o diversă exprimare – de la lipsa totală a vorbirii până la forme ușoare ale tulburării limbajului cu elemente ale nede dezvoltării laturilor: fonetice, fonetico-fonematice și lexico – gramaticale.

Potrivit lui E. Verza, tabloul unor tulburări de limbaj este următorul:

- A. Tulburări de pronunție (dislalia, rinolalia etc.)
- B. Tulburări de ritm și fluență a vorbirii: (bâlbâiala; tahilalia; bradilalia etc.);
- C. Tulburări de voce (afonia, disfonia);
- D. Tulburări ale limbajului citit – scris (dislexia - disgrafia; alexia – agrafia) etc.

Printre cele mai frecvente, caracteristice copiilor prescolari, sunt tulburările de articulație sau pronunție. Prin existența tulburărilor respective se creează dificultăți în emiterea cuvintelor, propozițiilor și înțelegerea celor enunțate. Adeseori, ele se transpun în limbajul scris - citit, ceea ce îngreunează formarea deprinderilor grafo-lexice. Dintre aceste tulburări semnificative sunt: dislalia; rinolalia.

Cea mai răspândită formă a tulburărilor de limbaj (de la grecescul „dis”- dificil și „lalein” - vorbire) este *dislalia*. Emil Verza definește *dislalia* ca o tulburare de articulație – pronunție ce se manifestă prin deformarea, omiterea, substituirea, înlocuirea, inversarea sunetelor (Em Verza)

O formă a dislaliei este *rinolalia* (provine de la grecescul „rino”-nas, „lalie”- vorbire), însemnând vorbire pe nas. La baza acesteia stau o serie de modificări anatomice sau malformații

congenitale ale organelor periferice ale vorbirii: maxilare, buze, limba, palatul dur, palatul moale, care provoaca rezonanța sunetelor și a vocii.

Una dintre tulburările de ritm și fluentă a vorbirii este *bâlbâiala*. Se manifestă prin repetarea unor silabe, sunete la începutul sau la mijlocul cuvintelor și a propozițiilor, sau prin repetarea unor cuvinte cu pauze exagerate în desfășurarea vorbirii.

La o serie de autori, tulburările de ritm și fluentă ale vorbirii sunt reduse la o singură formă, la bâlbâială, încercându-se ca toate celelalte să fie subsumate.

Tahilalia se manifestă ca o vorbire exagerat de rapidă pe fondul unei instabilități emoționale. Copiii hiperactivi sunt predispuși la această tulburare de vorbire, cei cu gândire confuză sau cu auz fonematic slab. Copilul trebuie exersat să vorbească mai rar, mai calm.

Bradilalia-vorbire târăgănată, este o lentoare ușor de observat în vorbirea cuiva care este insuficient dezvoltat din punct de vedere intelectual sau care are probleme de inhibiție la nivelul dinamicii corticale. Aceasta trebuie corectată atât cât permite starea de sănătate a sistemului nervos al copilului.

Dintre tulburările de voce atestăm: afonia; disfonia etc.

Afonia este cea mai gravă tulburare de voce. Ea apare în îmbolnăvirile acute și cronice ale laringelui cum sunt parezele mușchilor sau procese inflamatorii. Vocea, în astfel de situații, dacă nu dispăre complet, se produce numai în șoaptă, din cauza nevibrării coardelor vocale. Inițial vocea se manifestă prin răgușeală, scăderea în intensitate, șoptirea, ca în final să dispară complet.

Disfonia – lipsa parțială a vocii. Ea apare în urma tulburărilor parțiale ale mușchilor laringelui, ai coardelor vocale și a anomaliilor constituite prin noduli bucali și polipi. În această situație vocea este falsă, bitonală, monotună, nazală, tușită, scăzută în intensitate, timbru inegal etc.

Dintre cele mai răspândite caracteristici ale tulburărilor limbajului citit – scris sunt:

dislexia – disgrafia.

Dislexia – disgrafia constituie o incapacitate parțială sau persistentă a însușirii citit – scrisului, o incapacitate de a elabora scheme motorii sau perceptive suficient de diferențiate care să permită identificarea grafemelor în citire și identitatea grafemelor în scriere. Ea se manifestă prin apariția unor frecvente confuzii între grafemele asemănătoare, inversiuni, adăugiri și substituiri de cuvinte, deformări de grafeme, plasarea defectuoasă a grafemelor în spațiul paginii neînțelegerea completă a celor citite sau scrise, lipsa de coerență logică în scris. Tulburările scrisului sunt mai frecvente și determină mai multe dificultăți decât cele ale cititului.

Modalități de preîntâmpinare și corectare a unor tulburări ușoare de limbaj.

Dezvoltarea auzului fonematic este deosebit de important în corectarea tulburărilor de limbaj întrucât cauza principală a acestora o constituie tocmai slaba dezvoltare a auzului fonematic (M. Dumitrana). În acest sens se efectuează diverse exerciții, jocuri de reproducere corectă a unor onomatopee în așa fel alese, încât să cuprindă sunetele pronunțate greșit de copil și să ocupe în cuvânt poziții variate (inițial, median, final), asociate cu una sau două consoane.

Se pot propune:

- exerciții specifice consolidării deprinderii de a rosti corect fiecare sunet în funcție de locul și modul de articulare;
- exerciții ritmice de percepere corectă a pronunției diferențiate, a cuvintelor în funcție de intensitate, înălțime și timbrul vocii;
- exerciții de imitare a bățăilor diferitelor tipuri de ceasornice prin apropierea sau depărtarea de ureche până când au putut fi percepute bățăile;
- perceperea sunetelor prin vibrarea sau lovirea diferitelor obiecte;

- exerciții de recunoaștere a vocii aceluia care îl strigă „Cine te-a strigat?,, „Deschide urechia bine!”
- concursul Cel mai bun recitator de poezii;
- recunoașterea vocii înregistrate pe bandă;
- reproducerea vocii audiate;
- jocuri de tipul : „Telefonul fără fir,, „De-a baba oarbă,, „De-a ascunselea,, etc;
- exerciții de repetare a silabelor deschise-închise: pa, pe, pi, ba ,, ap-ep, ip, op,up..., serii de cuvinte ritmice care se deosebesc printr-un singur sunet: ac, lac, sac, mac, rac, pac; poc, foc, toc, tac; mere, pere, vere, bere; ață, rață, ramă, rouă etc.

Cuvinte pe grupe de sunete: f, v, fată- vată; far-var; p, b, pune-bune; paie-baie, para-bara-vara, etc.

Cuvinte în care a fost schimbat un sunet:-p și d, -p și r, p și l: paturi-păduri; poate-roate; pată-lată etc. -c și g: cară-gară; cât-gât; cocoși-gogoși etc.

Jocuri de cuvinte cu schimbarea consoanelor din aceeași categorie: -s și ș: scoală-școală; peste-pește; muscă-mușcă;-r și l; ramă-lamă; baron-balon; var-val;

Cuvinte la care au fost înlocuite silabele inițiale sau finale:-sare-rare; sare-mare; sare-tare; covor-covor; mamă-masă;

Jocuri în care copiii trebuie să ghicească ce sunet sau ce silaba lipsește: „Răspunde repede și bine,, „ Ghicește ce spun eu,,: (pod); (curte); (casa); (mătură); (pătura) ș.a.m.d.

Dezvoltarea aparatului articulator. Copiii trebuie să dispună de cunoștințe elementare despre construcția cavității bucale, despre posibilele mișcări ale organelor de articulare (limba, arcadele dentare, palatul dur, palatul moale etc.).

LUCRU INDIVIDUAL

1. Realizați diagnosticarea culturii sonore a 2 preșcolari (elaborați fișe de înregistrare a competențelor de audiere și pronunție a sunetelor, a tulburărilor de limbaj-la necesitate).
2. Analizați Curriculumul pentru educația timpurie și a Standardelor la problema culturii sonore. Elaborați obiective operaționale și modalități de realizare.

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: rezumat, set de jocuri.

TEMA 7. ASPECTUL LEXICAL

PLAN:

1. Cuvântul. Relațiile dintre semnificanți și semnificați.
2. Formarea competențelor lexicale prin diverse strategii. Câmpurile semantice.
3. Realizarea obiectivelor operaționale în cadrul centrelor educaționale.

CUVINTE-CHEIE:

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să explice relațiile dintre semnificat și semnificant;
- Să demonstreze competențe de inițiere a preșcolarilor în sensul cuvintelor (polisemice, sinonime, antonime, omonime, paronime), recurgând la diverse modalități;
- Să evalueze nivelul de percepere a sensului cuvintelor de către preșcolari;
- Să demonstreze noi strategii de îmbogățire a vocabularului.

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Curriculumul pentru educația timpurie, Chișinău, 2019
2. Corlăteanu. N., Melniciuc. I. Lexicologia, Chișinău, Lumina, 1992
3. Bidu-Vrînceanu A., Forăscu N., Modele de structurare semantică, Timișoara, 1984
4. Lavric M. Metodica dezvoltării vorbirii pentru preșcolari, Chișinău, 1985
5. Mocanu L., Evoluarea limbajului preșcolarilor prin perceperea sensurilor cuvintelor, Chișinău, 1999
6. Mocanu L. Câmpul semantic și rolul lui în dezvoltarea limbajului copiilor, Studia universitatis, USM, 2007, nr.5
7. Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani, Chișinău, 2019

1. Cuvântul. Relațiile dintre semnificanți și semnificați

Potrivit DEX, noțiunea de *cuvânt* este unitatea de bază a vocabularului, care reprezintă asocierea unui sens (sau a unui complex de sensuri) și a unui complex sonor; vorbă.

Cuvântul mai este numit semn (semn verbal). Semn e un obiect ce reprezintă alt obiect, e ceea ce exprimă altceva decât ceea ce este el. Semnul, după Vâgotsky, e „unealta psihologică” pe care omul o folosește la muncile intelectuale: rezolvare de probleme, memorare, cugetare... Semnul, ca un obiect ce exprimă un alt obiect și comunică o informație despre el, e compus din două părți: semnificație și semnificant.

Aspectele cuvântului: exterior, interior.

Structura semnului. *Semnificația* e ideea, gândul, sensul, mesajul pe care semnul îl reprezintă și-l exprimă, iar *semnificantul* e partea materială care servește ca suport pentru semnificație. Semnificația ține de spiritual, de ideal, din care cauză ea nu poate fi percepută cu organele de simț. Semnificantul e material și, prin urmare, e perceptibil: poate fi văzut, auzit, pipăit etc. Exemplu, cuvântul *masă* e semn. El trebuie să fie compus din semnificație (semnificat) și semnificant. Semnificația cuvântului *masă* e noțiunea de masă ca obiect de mobilă cu platformă și picioare, la care ne așezăm ca să mâncăm sau să scriem. Semnificantul este lanțul de litere sau sunete m-a-s-a, pe care îl vedem dacă e scris sau îl auzim dacă este rostit. Datorită semnelor, oamenii se emancipează de realitatea materială, de obiectele ce alcătuiesc realitatea.

Toate semnele (cuvintele) formează limba. Cuvintele izolate, separate unele de altele nu pot exprima mesaje și idei. Pentru ca ele să exprime și să comunice mesaje ele trebuie împreunate, combinate, aranjate conform regulilor.

Cercetătorii A.R.Luria, A.A.Leontiev s. a., luând drept temei poziția despre structurarea senzuală și sistematică a cuvântului în ontogeneză, relevă că, prin cuvânt, unitatea centrală a limbii, semnalul semnalelor,...omul devine stăpânul realității, semnificând idei, generând cultura. Cultura, la rândul ei, transformă natura. Importanța cuvântului în procesul dezvoltării copilului, a formării activității lui de cunoaștere nu rămâne invariabilă, ci se perfecționează atât prin structura sa, cât și prin sistemul de procese psihologice care sprijină cuvântul și sunt puse în baza acestuia.

Înțelegerea semnificației lexicale a cuvântului reflectă, la rândul lor, particularitățile gândirii operațional-intuitive, logico-verbale și imaginative.

Cuvântul devine semnal al semnalelor numai atunci când se asociază cu anumite obiecte sau fenomene concrete. El devine învelișul material al noțiunii, purtătorul informațiilor generalizate, care pot fi obținute prin activitatea variatelor sectoare ale contextului (Al. Chirceș). El asociază o anumită formă cu un sens (cuvinte monosemantice) sau cu mai multe sensuri (cuvinte polisemantice). Dintre toate aspectele dezvoltării verbale cel mai important este cunoașterea copilului cu semantica cuvântului.

"Orice cuvânt oglindește o ființă, un lucru, o idee, o datină "(B.P.Hașdeu).

L.S.Vâgotskii susține că problema sensului, a caracterului rațional al limbajului la copil se lovește, în final, de problema gândirii și limbajului. Cuvintele joacă rolul de veșmânt exterior al gândurilor noastre, pot fi transmițătorul lor mai mult sau mai puțin fidel, fără a avea vreodată o valoare reală pentru structurarea proceselor gândirii sau pentru funcționarea ei.

Analiza semantică a unităților lexicale efectuate de copil, când drept obiect de înțelegere devine sensul lor lexical, constituie premisa pentru formarea gândirii abstracte (D. Elkonin).

Cuvintele pot avea unu sau mai multe sensuri.

Polisemia este prima formă de sistematizare semantică, în sensul că evidențiază distribuția într-un cuvânt (complex sonor) a mai multor sensuri aflate în anumite relații (Toma I.).

În cadrul polisemiei, cuvântul își lărgeste mereu sfera semantică. De exemplu: Calul merge repede (a se deplasa); Băiatul acesta n-a mers încă la școală (nu a frecventat); Ceasul nu merge bine (nu funcționează); Lui îi merge bine (are noroc) etc.

Modalități de inițiere a preșcolărilor în polisemia cuvintelor.

Inițierea copiilor mici în polisemie permite înțelegerea sensului lexical al cuvântului, dà posibilitate acestora să despartă lexemul de obiectul pe care-l desemnează, să numească cu un singur cuvânt diverse obiecte și fenomene, dar, în același timp, contribuie la avansarea pe o treaptă mai înaltă în procesul sintetizării.

1. Inițierea poate să se efectueze în baza următorului sistem de exerciții, jocuri, texte literare etc. caracterizate prin *transfer metonimic*.

Propunându-se textul: Trece-un călător pe-acolo/ Rupe-un măr, și mulțumit/ Se întreabă omul: oare /Cine "mărul" a sădit. (A. Ciobanu), se concretizează cuvântul care se repetă, apoi li se cere copiilor să deseneze "mărul" despre care se vorbește în poezie.

2. Pentru cuvintele polisemantice caracteristic este și *transferul metaforic*.

Exemplu:

a. -Hai, copile, lasă joaca,/ Vino să îmi vezi prisaca / - Vin, că vorba ta îmi place/ Dar dă-mi miere și nu **ace**. (P. Cărare).

b. Iarna a țesut o ie,/ Numai fir și broderie / N-avea ață, n-avea **ac**/ Și n-avea model pe plac. (P. Anghel). Se precizează cuvântul ce se repetă.

3. Se cere copiilor să *deseneze ace* fără a specifica de care. Astfel, pedagogul remarcă care sens este reținut mai mult sau mai puțin. Cu o altă ocazie se propune un nou sens al aceluiași cuvânt: *Tot mă uit și nu pricep/ Sunt mai mulți sau unul e?/ O movilă cu ace multe/ Și se mișcă... /Oare ce face/ Sub un brad cu multe... (ace)?* (L. Ciobanu). Se precizează cine e movila care se mișcă și ce are ș.a.m.d.

Sinonimia este cea mai cunoscută formă de organizare a vocabularului, este relația care se stabilește între cuvinte cu forme diferite, dar cu înțeles identic, înseamnă aceeași formulă semică. Ea reprezintă relația de echivalență a unui cuvânt sau a unui sens al acestuia cu un alt cuvânt sau cu un sens al altui cuvânt: *a dota - a echipa, a înzestra, a utiliza*.

Cuvintele care au cel puțin un sens identic, coincident, în definiția lexicografică, sunt considerate sinonime.

Corlăteanu N., Melniciuc I. susțin că există trei criterii principale de apreciere a relațiilor de sinonimie: identitatea sau numai apropierea valorii semantice a două sau mai multe unități lexicale; identitatea nișurilor, identitatea obiectelor. Sinonimia totală sau absolută nu are o frecvență mare în limba contemporană: ceas - ceasornic, ogradă - curte.

Modalități de inițiere a preșcolarilor în sinonimia cuvintelor. (Experimentul, Scrisoarea sau Vestea, exerciții (Spune aceasta dar cu alte cuvinte, Continuă ...).

Antonimele. Acestea formează un microsistem lexical conturat, net-distinct de cele analizate anterior, care se bazează pe relațiile semantice de opoziție. Antonimia rezultă din relațiile cuvintelor cu sens opus numite antonime (de la grec. anti - "contra" și onyma - "nume"); este relația binară (între două sensuri) în care indicii semantici ai cuvintelor sunt opuși: cald / rece, bucurie / nechez, veselie / tristețe, a câștiga / a pierde (Mihail A); este raportul semantic cu cea mai evidentă implicare în organizarea vocabularului.

Potrivit structurii morfologice, antonimele se împart în două clase mari distincte: lexicale (primare, eterorizice) care au radicali diferiți, cu același radical; și gramaticale (afixale, derivate, anorizice).

Există perechi de antonime care pot avea, între ele, un termen neutru: fierbinte / cald / rece. Doar fierbinte și rece sunt antonime, iar cald este termenul intermediar. (Cartaleanu T., Cosovan O. Româna pentru toti...)

Poveștile, ghicitorile, proverbele etc. reprezintă acele surse frumoase ce-l cunosc pe copil cu antonimia. La etapa incipientă, anterior familiarizării copiilor cu denumiri de obiecte, acțiuni, fenomene opuse ca sens, este necesar în a-i cunoaște cu noțiunile "sens opus" și "invers" în sensul lor uzual, dat fiind faptul că îndeosebi în vârsta timpurie nu se operează cu termeni științifici. De exemplu, într-o parte a străzii este grădinița, dar în partea opusă este... școala. Dacă lingura o ținem în mână..., apoi în mână opusă, adică în...ținem pâinea etc.

Elucidarea acestor noțiuni poate fi efectuată foarte eficient și în baza operelor folclorice (Fata babei și fata moșneagului), a ghicitorilor, proverbelor.

Pentru început se propun cupluri cu radicali diferiți (antonime primare), (greu – ușor, bine – rău, noapte – zi, iarnă – vară etc.) care redau cu pregnanță raporturile de contraritate, exprimând contraste frapante.

Modalități de inițiere

1. Se propun imagini ce reprezintă perechi de obiecte contrar opuse după mărime, culoare, formă etc., acțiuni, într-o formă haotică, ca apoi să se ceară gruparea lor astfel, ca să formeze perechi "de cuvinte" cu sens opus. Este necesar ca preșcolarii, după realizarea sarcinii, să facă explicațiile respective.

2. Utilizarea fragmentelor din texte literare în care copiii să depisteze cuplurile antonimice, recurgerea la proverbe, zicători, ghicitori ce sunt construite în baza antonimelor. De pildă, dacă vrei bine nu face altuia..., furnica strânge de cu vară pentru... (iarnă), la cap cu dulceață, la coadă cu... (venin) etc.

3. Utilizarea imaginilor, de pildă "iarna" – "vara". Copiilor li se cere, prin utilizarea adjectivelor, să facă caracteristica ambelor anotimpuri fiind, evident, în raport de contraritate.

4. Desfășurarea jocurilor "Alb - negru", "Numește cuvântul opus ca sens", "Spune invers", "Eu încep, tu termină" etc.

Omonimele. Cuvânt care are aceeași formă și aceeași pronunțare cu alt cuvânt sau cu alte cuvinte, de care diferă ca sens și ca origine. Potrivit manualelor de gramatică, omonimele sunt „cuvinte cu formă identică și cu același corp fonetic, dar cu un sens total diferit”. Pentru exemplificare: „Munții noștri aur poartă, / Noi cerșim din poartă-n poartă”.

Omonimele pot reprezenta fie părți de vorbire diferite, ca în exemplul de mai devreme: „poartă” ca verb versus „poartă” ca substantive, fie aceeași parte de vorbire: leu-vietate, leu- valută națională.

Modalități de inițiere a preșcolarilor în omonimia cuvintelor: Construirea propozițiilor, jocuri, exerciții (Ce încă se mai numește astfel?, Prin ce se deosebesc?, Selectează imagini ce se numesc la fel etc.).

2. Formarea competențelor lexicale prin diverse strategii

Drept strategii pot fi: Lectura după imagini (enumerarea obiectelor pe care le văd, numirea acțiunilor, Cine va numi mai multe ce sunt ...roșii, mari, dulci etc.), excursii, experiment (exemplu, se propune unui copil să se urce în copac, altuia –să se suie, dar la al treilea să se cațere. Se precizează ce au făcut acești copii, dacă ceea ce au efectuat se aseamănă (se deosebesc) prin ceva etc.), jocuri, exerciții, povestiri, dramatizări (cu utilizarea cuvintelor din texte) ș.a.

Se va atrage atenția la îmbogățirea cantitativă și calitativă a vocabularului, la utilizarea noțiunilor de gen (cuvinte cu caracter generalizator, a substantivelor colective), a cuvintelor ce desemnează diferite părți de vorbire (exemplu, Cum pot fi florile, pâinea, toamna ș.a.m.d., Ce poate face medicul, bunelul etc., Construirea propozițiilor cu anumite cuvinte etc.

Câmpurile semantice.

Acestea s-au bucurat de un interes deosebit abea după ce s-au corelat metodologic cu analiza componentială, inițiativă aparținând lui E. Coșeriu. Cu interpretări științifice vin mai târziu Ș. Balli, Ф.П. Апресян, А. Уфимцев și alții, deși până astăzi definiția noțiunii de *câmp semantic* rămâne a fi confuză.

Vocabularul oricărei limbi este construit după principiul ierarhic. El poate fi segmentat în clase de cuvinte mai mici – câmpuri semantice, care la rândul lor, se divizează în clase lexico-semantice, familii, grupuri tematice, cuiburi de cuvinte, cuvinte separate etc.

Câmp semantic se numește sfera de cuprindere a cuvintelor care definesc obiecte, stări, însușiri înrudite, *poate fi înțeles ca un fragment din ansamblul lexical al unei limbi, izolat relativ și considerat autonom, pentru a i se determina structura.*

Din punct de vedere al dicționarelor analogice, câmpurile lexicale se consideră ca fiind „grupări semantice după familii de concepte sau după obiectele desemnate.

Cuvintele polisemantice pot intra în diferite câmpuri. Ex. adjectivul *proaspăt*, grație semnificațiilor lui, reprezintă câmpurile: *Produse alimentare*, care se mai divide în *Lactate, Făinoase, Produse din carne (porc, vită, pasăre, pește), Articole de vestimentație, Fructe, Legume* etc.

O putere mare de generalizare o are și noțiunea *Plante* ce reprezintă un câmp semantic extins în componența căruia se includ mai multe clase lexico-semantice:

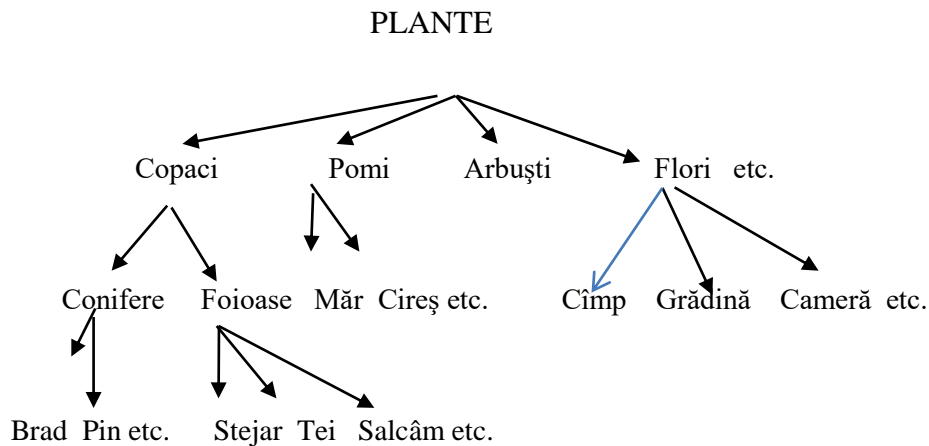

Figura 1. Câmpul semantic al noțiunii *Plante*

Datorită repartizării cuvintelor în anumite clase semantice și se reliefează caracterul de sistem al vocabularului limbii, alături de polisemie, sinonimie și antonimie.

Modalități de cunoaștere: Proba asociativ-verbală, jocuri, exerciții, situații etc.

LUCRU INDIVIDUAL

1. Realizați obiective operaționale în cadrul tuturor centrelor de interes din sala de grupă vis-a-vis de polisemie, sinonimie, antonimie, omonimie și paronimie.
2. Descrieți diverse tehnici privind cunoașterea copiilor cu sensurile cuvintelor (polisemie, sinonimie, antonimie, omonimie)

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: _rezumat, lucrări ale copiilor (răspunsurile copiilor, educatorilor). Comentarii.

TEMA 8. TEHNICI DE EVOLUARE A LIMBAJULUI ARTISTIC (EXPRESIV)

PLAN:

1. Noțiunea de limbaj artistic (expresiv). Proverbele. Modalități de cunoaștere
2. Frazeologismele. Tehnici de inițiere
3. Figuri de stil. Comparația, epitetele etc.

CUVINTE-CHEIE:

Limba expresiv (poetic), proverbe, frazeologisme, figuri de stil, epitet, comparație.

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să explice noțiunea de limbaj expresiv (artistic)
- Să definească unele figuri de stil;
- Să evalueze nivelul de percepere a sensului proverbelor, frazeologismelor, a unor figuri de stil de către cadrele didactice și preșcolari;
- Să demonstreze competențe de cunoaștere a copiilor de vârstă timpurie cu sensul frazeologismelor, proverbelor, recurgând la diverse modalități, cu figurile de stil.

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Armașu F., Metodica familiarizării preșcolarilor cu proverbe și zicători, Chișinău, 1993
2. Curriculumul pentru educația timpurie, Chișinău, 2019
3. Colțun G., Frazeologia limbii române, Chișinău, 2000
4. Mocanu L., Frazeologismele-noi dimensiuni de evoluție a limbajului copiilor în Studia Universitatis (Seria Științe ale Educației, USM), nr.9, 2007
5. Mocanu L., Frazeologismele modalitate de dezvoltare intelectuală a copiilor, Simpozionul internațional Științifico-Cultural, Unicitate și diversitate prin folclor. UPSC, 2019
6. Standarde de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani, Chișinău, 2019

1. Noțiunea de limbaj artistic. Proverbele. Modalități de cunoaștere

Comunicarea artistică are particularități ce o disting de comunicarea comună și de cea științifică, uneori chiar radical.

Expresivitatea se referă la capacitatea limbajului poetic de a exprima într-o manieră plastică, diferită de cea a limbajului uzual, idei concentrate, cu maximă încărcătură afectivă și subiectivă. Ea (expresivitatea) se realizează atât prin figuri de stil, prin imagini artistice, prin sintaxa poetică, prin topică, punctuație și prozodie, cât și prin modul particular al fiecărui poet de a folosi materialul lexical al limbii. Expresivitatea este cea caracteristică a limbajului poetic de a transmite cu forță ideile și sentimentele autorului, în așa fel încât să impresioneze cititorul. Scopul final este impresionarea cititorului, adică trezirea în el a unor gânduri, emoții și sentimente.

O altă sursă de expresivitate sunt figurile de stil. Limbajul poetic, spune Wolfgang Kayser, se caracterizează prin capacitatea sa de a evoca imagini. El nu formulează păreri, nici nu rezolvă probleme, ci evocă o lume într-o plenitudine obiectuală. Deoarece nu se referă, ca orice alt limbaj, la o obiectualitate existentă în afara limbii, ci mai degrabă abia o creează el însuși, va folosi toate mijloacele lingvistice care îi pot fi de folos în acest scop." Limbajului poetic (artistic) îi sunt caracteristice *ambiguitatea* și *deschiderea*, crearea de conotații multiple care să ofere numeroase posibilități de receptare și de interpretare, de proiectare a textului poetic dincolo de el însuși.

Proverbele sunt, probabil, cele mai cunoscute forme de manifestare a înțelepciunii populare. Deosebite cu greu de zicători, adesea spunându-li-se vorbe din popor sau chiar ziceri, proverbele sunt vorbe cu tâlc prin care se manifestă felul de a gândi sau de a simți al unui popor, chintesență de exprimare a unei experiențe îndelungate.

Ele exprimă adevăruri general umane observate într-o anumite împrejurare, dar cu o capacitate de repetabilitate, ceea ce le conferă caracter de exemplu sau pildă. În literatura populară orală românească, proverbele se introduc prin expresiile gen: *vorba ceea, e o vorbă din bătrâni, se zice că, proverbul spune* etc.

Un proverb este o zicală care transmite un anumit adevăr într-o formă concisă.” „Proverbele sunt propoziții scurte inspirate dintr-o experiență îndelungată”, un adevăr spus într-o formă ușor de reținut, o filozofie bazată pe experiență și o regulă de comportament. Un proverb este o propoziție moralizatoare, o maximă, o veche zicală sau o epigramă.

Locurile de origine ale proverbelor sunt Orientul și Răsăritul antic. Solomon a adunat multe proverbe și din alte surse. A fost redactorul tuturor proverbelor și autorul unora dintre ele; este o zicere uzuală sau folositoare pentru viața obișnuită, având o întrebuintare care sporește datorită faptului că există o cantitate de obscur moderat în această zicere sau este un îndemn adaptat de obicei la cursul vieții”.

Proverbul este doar o zicătoare devenită populară și cuprinsă în câteva vorbe, sau o mică comedie ce dezvoltă un proverb(Lazar Șăineanu). Frază scurtă, de obicei metaforică, prin care poporul exprimă în chip metaforic, concis și sugestiv, rezultatul unei lungi experiențe asupra vieții de toate zilele, constituind de obicei o învățătură sau o morală; zicătoare, zicală.

Pe plan universal, proverbele și zicătorile își au originea în timpurile cele mai vechi și au fost, probabil, primele încercări de legislație, înțelegând prin aceasta formularea orală a primelor reguli de conduită socială și individuală a omului primitiv, referitoare la toate aspectele vieții lui.

Multe proverbe sunt construite conform principiului binarismului, bazat pe cuplurile antonimice, prin care se concentrează informația, cu valoarea adevărului universal. Cele mai frecvente opoziții antonimice, din perspectiva raporturilor logico-semantice, sunt: mare – mic, bogat – sărac, stăpân – slugă (antonimie graduală, realizată prin perechi care exprimă noțiuni polare, dar care pot avea și un termen neutru, de tipul mare – mijlociu – mic), sus – jos, suie – coboară (antonimie vectorială, care, la nivel denotativ, exprimă acțiuni orientate în direcții opuse), ce se regăsesc în proverbe precum: „cine sare cam sus îndată cade jos”; „puțini suie, mulți coboară”. ☐

Proverbul se înscrie obligatoriu într-o structură socială, antropologică, mitologică etc., fapt care orientează decodarea termenilor relativ precis. S-a formulat opinia că un anumit proverb nu se poate cita în orice situație, ci numai într-una care corespunde din punct de vedere extralingvistic conotațiilor morale, etnice, istorice etc. ale proverbului

Proverbele, creații realizate mai mult pe baza stilului figurat, folosind comparația, metafora, alegoria și uneori elemente de versificație. Unele pot fi propuse și preșcolarilor, folosite prin intermediul lecturilor, basmelor, poveștilor și povestirilor, cântecului sau în diferite situații frecvente în programul instituției timpurii.

Funcția educativă a proverbelor este realizată prin faptul că acestea spun în mod direct ce este bine și ce este rău în viață, în legătură cu activitatea omului, cu relațiile dintre el și colectivitatea în mijlocul careia trăiește etc.

Proverbul: “*Graba strică treaba*”, de exemplu, se poate folosi la activitățile comune, atrăgându-le atenția copiilor că trebuie să se gândească înainte de a da un răspuns la întrebări; înainte de a realiza o acțiune.

La prezentarea poveștii: “*Cuvantul fermecat*” se trage concluzia prin recurgerea la proverbul “Vorba dulce mult aduce”.

2. Frazeologismele. Tehnici de inițiere

Frazeologism este o unitate stabilă de cuvinte cu valoare figurată. Unitățile frazeologice se prezintă ca niște tipare verbale, folosite în situații asemănătoare.

În lingvistica românească, frazeologia rămâne a fi cel mai puțin explorată, ea fiind „o mină” în toată puterea cuvântului, la a cărei explorare temeinică, sintactică, exhaustivă nimeni nu s-a gândit prea serios, susțin Th. Hristea, Gh. Colțun.

Îmbinările stabile de cuvinte sunt numite și *paralexeme* și care, din punct de vedere semantic, sunt echivalente lexemelor. De pildă, îmbinării *bun de gură* îi corespunde lexemul *vorbăreț*, *a bate câmpii* - *a hoinări* etc. În acest caz îmbinările lexicale au valoarea unui singur cuvânt, îndeplinesc în propoziție funcția unei singure părți de propoziție.

Numai vocabularul propriu-zis și frazeologia sunt, de fapt, *expresia culturii și a civilizației*, pentru că numai ele reflectă nemijlocit schimbările care se produc în societate. (Th. Hristea).

Unele expresii au atât sens propriu, cât și figurat, ca, de exemplu, *a sta cu mâinile în sân*, *a spăla putina*, *a lua apă în gură* fapt se vorbește despre neterminarea sau neîncheierea procesului de generalizare. În cazul sensului figurat, expresiile sunt utilizate ca un tot întreg, cu o semantică specială, ce nu poate fi dedusă din sensul separat al fiecărui component. Astfel și are loc transformarea expresiei în idiomă.

Frazeologismele contribuie nespus, anume în vârsta copilăriei, în evoluția tuturor proceselor cognitive. Perceperea subiectelor, a chipurilor din povești (anume acestea sunt îndeosebi doidora de frazeologisme), a limbajului acestora constituie primul pas de trecere de la gândirea concretă spre cea abstractă. Stilul poveștilor este unul încărcat cu expresiile înțelepciunii populare. Din atare cauză, este necesar a investiga problema frazeologismelor și din aspect pedagogic.

Cercetătorii (A.P. Usova, N. S. Karpinski, N. Silistraru, S. Cemortan, F. Armașu etc.), subliniind valoarea educativă a operelor creației populare, rolul lor în dezvoltarea intelectuală, în îmbogățirea limbajului, recurg tot mai frecvent la operele folclorice, cu scopul de a contribui la dezvoltarea și educația copiilor. Limba română, menționa A. Mateevici, dispune de un imens bagaj frazeologic pe care trebuie să-l cunoaștem cât mai bine, să-l cultivăm cu mare grijă pentru dezvoltarea și prosperarea graiului.

Potrivit teoriei feed-bak-ului pedagog-copil, cadrele didactice, în activitatea de cunoaștere cu semnificația frazeologismelor, pot recurge la diverse metode: experiment, explicație, observare, exercițiu, demonstrare, convorbire, lectura imaginilor etc. Important este ca preșcolarii de sine stătător să determine conotația acestora, pedagogului revenindu-i doar sarcina de a crea situația respectivă.

Exemplu, pentru cunoașterea cu frazeologismul *A ține mâinile în sân* se propune unui copil să pună mâinile în sân (în șolduri), dar, fără a le schimba poziția, să măture, să facă curat, să spele ceva ș.a.

Frazeologismele pot intra și în relații de antonimie. *Cât vârful acului*, *Cât roata mașinii*, sau *Cu nasul (capul)pe sus* și *Cu nasul în jos* etc.

O altă modalitate de percepere conștientă a sensului frazeologismelor de către preșcolari o constituie imaginea.

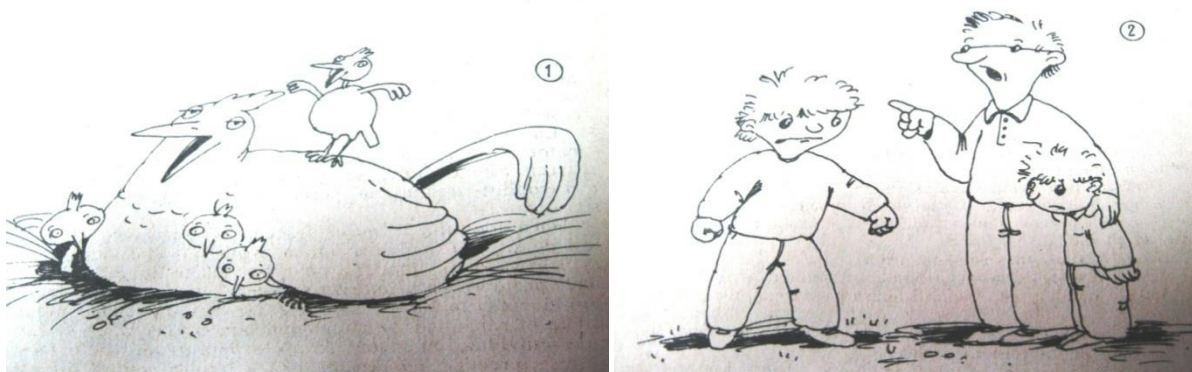

Figura 2. Formă de cunoaștere cu frazeologismul (F. Armașu)

2. Figuri de stil. Comparația, epitetetele etc.

Un rol aparte în dezvoltarea intelectuală a copiilor, a limbajului și comunicării îl are textul literar. El a fost și este pentru om principală modalitate de intrare în zona cunoașterii. Audierea textelor literare este unul dintre factorii care favorizează în cel mai înalt grad cunoașterea și folosirea limbii române, îmbogățirea și activizarea vocabularului sau dezvoltarea capacității de comunicare. Academicianul Iorgu Iordan considera ca „o limbă frumoasă și corectă se învață în primul rând din lecturi literare.” Grație literaturii artistice cu care sunt cunoscuți copiii de vârstă timpurie, aceștia sunt familiarizați cu modelele de limbaj artistic a limbii materne, cu lexicul poetic, cu modalitatea de îmbinare a cuvintelor etc.

Figură de stil - procedeu stilistic prin care se modifică înțelesul propriu al unui cuvânt sau se asociază cuvintele, în așa fel încât, înțelesurile lor capătă un spor de expresivitate, constă în combinații neobișnuite între cuvinte cu sens propriu sau sens figurat prin care se creează imagini artistice, se sugerează idei, gânduri, sentimente, conferă originalitate, frumusețe și expresivitate comunicării, impresionând cititorul. - provoacă plăcerea lecturii prin solicitarea intelectului, prin surprinderea imaginației și a sensibilității cititorului.

Clasificarea figurilor de stil:

- *Figuri semantice*: epitetul, personificarea, comparația, metafora, oximoronul, sinestezia;
- *Figuri de construcție*: enumerația, repetiția, inversiunea;
- *Figuri de gândire*: hiperbola, antiteza, alegoria;
- *Figuri de sunet*: aliterația, asonanța, onomatopeea.

Figuri semantice. Epitetul - constă în atribuirea unor însușiri deosebite obiectelor prezentate (ființe, lucruri, fenomene, stări, acțiuni, însușiri), punându-le într-o lumină nouă, după intenția și sensibilitatea autorului; în determinarea unui substantiv sau verb printr-un adjectiv, adverb etc., menit să exprime acele însușiri ale obiectului care înfățișează imaginea lui așa cum se reflectă în simțirea și fantezia scriitorului. Pot fi: a) antepuse b) simple etc.

Frumusețea epitetelor este dată de asocierea deosebită, inedită a cuvintelor: Exemple: L-ați văzut cumva pe Zdreanță, Cel cu ochii de faianță? E un câine zdrențuros De flocos, dar e frumos. Parcă-i ...,

Majoritatea epitetelor sunt exprimate prin **adjective** (ochi mari, oameni harnici, fluturi albaștri, marmură albă) dar pot fi întâlnite și epitete exprimate prin **substantive**, de obicei precedate de prepoziții (padure de aur, inima de piatră). După tipul însușirilor pe care pe descriu, epitetele pot fi împărțite în:

- epitetes cromatice: fluturi albastri, petale galbene, trandafiri rosii, dar si rauri sclipitoare
- epitetes ornante: frunza cea rara, ochi mari, parc frumos
- epitetes individuale: fapturnă înaltă
- epitetes comparative: mers ca o legănare
- epitetes personificatoare: izvoare harnice, flori molatice
- epitetes metaforice: par de aur, caier de matase
- epitetes hiperbolice: cupola gigantica, cladire uriasă
- epitetes onomatopeice: voce vuindă
- ș.a.m.d.

Exemple de cuvinte cu valoare de epitete pentru cuvântul *Primavara*: adormită, amagitoare, aspră, biruitoare, blândă, blondă, bogată, bună, caldă, capricioasă, catifelată, confuza, crâncenă, crudă, dalbă, dezmiertatoare, domoală, dulce, eternă etc.

Comparația este figura de stil care constă în alăturarea a doi termeni (unul mai cunoscut, altul mai puțin cunoscut), pe baza unei însușiri comune; termenii se leagă prin: *ca, cum, cât, asemenea, precum, întocmai, aidoma, ca și cum* etc. Locul termenilor comparați nu este fix. Prin comparație se poate asocia un termen concret cu unul abstract. Exemplu: „...În zadar striga împăratul ca și leul în turbare...”, „...Și lovind în față, în spate, ca și crivățul și gerul...” M. Eminescu

Comparația este una dintre cele mai frecvente figuri de stil și constă în alăturarea a doi sau mai mulți termeni cu scopul evidențierii primului termen.

Personificarea este figura de stil (procedeul artistic) prin care lucrurilor, obiectelor li se atribuie însușiri umane (exemplu: norii plâng; soarele râde; stelele clipesc; păsărelele șoptesc; vântul aleargă; sălciile triste; pisica vorbește lin).

Onomatopeele. Acestea sunt cuvinte alcătuite pe modelul armoniilor imitative, prin care se imită sau sugerează sunete naturale.*Hau/hau; cot-co-dac etc., etc.

Modalități de inițiere: (Lectura textelor literare, conversația, jocul didactic, exercițiul: *Ce poate fi..., Cine va spune mai multe..., Este ... ca..., Cum poate fi..., Ce fac,,? etc.*).

LUCRU INDIVIDUAL

1. Găsiți cuvinte cu valoare de epitet pentru, iarbă, soare
2. Descrieți tehnicile de cunoaștere a copiilor cu diferite figuri de stil

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: Materiale pentru portofoliu

TEMA 9 FORMAREA VORBIRII CORECTE DIN PUNCT DE VEDERE GRAMATICAL

PLAN:

- 1.Noțiunea de vorbire corectă din punct de vedere gramatical
2. Erorile gramaticale. Tehnici de corectare
- 3.Modalități de exersare a preșcolariilor în utijizarea corectă a categoriilor gramaticale ale părților de vorbire

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să explice noțiunea de vorbire corectă din punct de vedere gramatical
- Să caracterizeze unele dintre cele mai frecvente erori gramaticale
- Să demonstreze competențe de formare la copii a unui limbaj corect gramatical

CUVINTE- CHEIE:

Aspect gramatical, vorbire corectă d.p.d.v.gramatical, categorii gramaticale

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme masterandul va fi capabil:

- Să explice noțiunea de corectitudine gramaticală
- Să evalueze corectitudinea limbajului copiilor din punct de vedere gramatical;
- Să demonstreze competențe de corectare și strategii de însușire a unor forme gramaticale problematice.

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Lavric M. Metodica dezvoltării vorbirii preșcolarilor, Chișinău, 1985
2. Curriculumul pentru educație timpurie, Chișinău., 2019
3. Standarde învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani, Chișinău., 2019
4. Ușakova O. Методика развития речи детей дошкольного возраста, М., 2004
5. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя), М., 1999

1. Noțiunea de vorbire corectă din punct de vedere gramatical

Structura gramaticală este una dintre părțile esențiale ale limbii. Încă din antichitate s-au elaborat numeroase lucrări în care s-a studiat gramatica limbilor celor mai importante pentru vremea ceea. Lucrările de gramatică din antichitate au servit ca bază pentru lucrările similare moderne, cu modernizarea metodelor.

Fără cultivarea limbii nu poate fi vorba de instruire, de educație. „Este necesar să perfecționăm neconținut forma de expresie, tinzând spre aceea ca ea să fie precisă din punct de vedere lexical, corectă din punct de vedere gramatical și expresivă din punct de vedere stilistic.(S. Berejan).

Gramatica este logica și filosofia limbii (Ușinschii). Vorbirea devine clară și înțeleasă pentru cei din jur doar atunci, când se respectă anumite reguli generale de îmbinare a cuvintelor în propoziții și de flexionare a acestora.

Prin gramatica vorbirii vom înțelege o sumă de cunoștințe necesare omului pentru a crea și transmite, a comunica un mesaj și pentru a înțelege mesajul altor vorbitori ai limbii date (A Șahnarovici)

Procesul însușirii structurii gramaticale este unul foarte complicat, și ține de activitatea analitico-sintetică a scoarței cerebrale. Mecanismul dezvoltării acestei activități intelectuale complicate a fost descoperit de I.P. Pavlov, menționând că gramatica reprezintă o formă specifică a stereotipului verbal dinamic.

Stereotipul dinamic se formează ușor grație caracterului stabil al acestuia. Dacă copilul a însușit terminațiile cazurilor, ulterior le folosește corect, dacă acestea corespund sistemului general al limbii. Dar, cu toate acestea, se observă o flexibilitate insuficientă în aplicarea stereotipului dinamic. Copilul întrebuițează formele gramaticale însușite și în acele cazuri, când se întâlnesc excepții de la sistem. Ex. Am văzut un **cane** (cal) prin asociere cu **câine**. Se observă aceasta și în cazul substantivelor ce nu-și schimbă forma (după număr) (ochi, zahăr, lapte etc.).

Datorită unor mari eforturi intelectuale (excludem imitația), bazate pe analogii, pe sensibilitatea față de sensul morfemelor, pe surprinderea categoriilor gramaticale, care redau raporturi obiective și are loc treptat gramaticalizarea vorbirii. (*Tata na ia- tata na pălăria, Tata na cutia* etc.).

S-au făcut cercetări în cca 40 de limbi, privind căile de asimilare de către copii a structurii gramaticale. Ce s-a observat? Copilul simte caracterul sistematic al limbii în procesul de cunoaștere și inițial se conduce, sau merge pe calea generalizării regulii gramaticale. Evident că sunt comise erori, dar important este calea sau modalitatea aleasă (Am adunat frunzele- am fugat câinele. Jucării-copii-mășii). În toate idiomurile sunt reguli, cărora li se subordonează majoritatea cuvintelor, dar sunt și excepții. Copilul generalizează regula, o extinde și asupra excepțiilor (jucării-hăinurii, sânt- sânti).

Însușirea de către micuți a structurii gramaticale a vorbirii are loc sub forma însușirii acelor categorii gramaticale, care au semnificație și sunt clare. Formele cuvintelor sensul concret al cărora nu corelează cu logica gândirii copiilor, adică nu sunt clare, nu sunt înțelese, creează mari dificultăți în însușirea lor. Invențiile lingvistice ale copiilor vorbesc despre factorul conștient și constructiv: din materialul lingvistic pus la îndemâna lui (morfeme, radicaluri) acesta face “combinații” originale, dar pe care noi le înțelegem: omi-pomi, plânge-cânce (cântă).

Copilul se încadrează în sistem, dar norma lingvistică este încă foarte vagă, dar oricum el încearcă să o completeze cu “cercetările” proprii, și care au funcția de bază a limbii- cea comunicativă. Dorința de a vorbi, legată de procesul de cunoaștere și de caracterul sistematic al limbii, îl îndreaptă pe copil, îl conduce pe calea “probelor și greșelilor” spre treapta cea mai înaltă de stăpânire a structurii gramaticale a limbii.

Potrivit datelor lui A.N. Gvozdev, elemente morfologice încep să apară în cuvinte foarte timpuriu, (1 an 4 luni). În cadrul propozițiilor are loc același lucru: copiii nu memorizează numărul mare de cuvinte pentru a construi propoziții, dar anumite scheme (cuvinte-suport) pe baza cărora lui îi reușește să construiască un număr mare de propoziții (mama vine, mama venind, mama a venit ș.a.) - structuri interne, ca apoi să îmbrace alte forme “externe” (pasărea zboară, troleibuzul s-a oprit)

Asimilarea mecanismelor de construire a mesajului clar pentru interlocutor solicită o bună organizare a procesului de cunoaștere și antrenare a copiilor în utilizarea categoriilor gramaticale. Formarea competențelor de selectare a formelor adecvate în propoziții, și a structurilor în cadrul contextului vorbirii cursive, constituie o parte componentă de mare valoare în munca de dezvoltare a limbajului și comunicării.

Etapele în formarea structurii gramaticale (Gvozdev A.N) :

- Prima perioadă - perioada propozițiilor, compuse din cuvinte amorfe care au o singură formă în toate cazurile (1 an 3 luni – 1 an 10 luni).

- Perioada II – perioada însușirii structurii gramaticale a propoziției, legată de formarea categoriilor gramaticale și exteriorizarea lor (1 an 10 luni – 3 ani).

- Perioada III – perioada de însușire a sistemului morfologic al limbii materne, caracterizate prin însușirea tipurilor de declinări și conjugări (3-7 ani).

2. Erorile gramaticale. Tehnici de corectare

Dificultățile ce apar în limbajul preșcolarilor se explică prin câteva motive :

- particularitățile, caracteristicile vârstei ;
- legitățile însușirii aspectului morfologic și sintactic al vorbirii ;
- dificultatea sistemului gramatical, îndeosebi a morfologiei.

În orice limbă există multe forme ce fac excepție de la normă (pentru limba noastră sunt caracteristice substantivele ambigene, adjectivele cu diferit număr de terminații, verbele neregulate ș.a.). Recurgând la aceste forme netipice, copiii foarte frecvent comit greșeli. Printre acestea menționăm:

Substantive :

Numărul substantivelor este o categorie gramaticală foarte dificilă, dar îndeosebi pentru preșcolari. Acesta, în funcție de gen, de sens ș.a și formează pluralul diferit: *casă-case*, dar *masă-mese*; *caiet-caiete*, dar *pat-paturi* ; substantive cu o singură formă de număr, de gen ș.a.m.d.

Deci, apar greșeli la :

- flexionarea cuvintelor- substantive (teiuri)
- cuvintele ambigene (drum-drume, scaun- scauni)
- formarea pluralului substantivelor cu mai multe sensuri (ochi-ochi; ochiuri; cap- capi, capete)
- substantivele singularia sau pluralia tantum (făinile, laptele, un orez)
- articularea substantivelor în propoziție (copilu (l)...copaci (i), mameli (le) etc.
- articularea substantivelor în Genitiv, Dativ (al, a, ai, ale), a formei substantivelor.

În limba română literară articolul **lui** se folosește în procliză numai pe lângă substantivele antroponime de genul masculin. În celelalte cazuri se folosește în ecliză, împreună cu substantivul (grădiniței, copilului, Olgăi).

Verbe:

- forma verbelor (poterg- merg; cântesc – citesc) formate prin analogie cu alte verbe
- conjugarea verbelor (tu merg, noi citesc)
- forma participiului - beut (a bea -eu beau- eu am băut)
- perfectul compus - (se inventează noi forme: am beut, am fugat, am citiat. Copiii, prin analogie, formează un alt verb, fără a depune efort de a găsi forma corectă.
- conjugarea unor verbe. Există un șir de verbe mai dificile pentru copiii. Este vorba despre verbele auxiliare și altele (A intra, a umplea, a lua, a coace ș.a) în flexionarea lor
- conjunctivul verbelor – sî cânti, sî merji

Adjective:

- forma adjectivului (compararea obiectelor (Oleacî nu așa subțâri) – mai gros, mai subțire; îi frumoasă da nu așa de frumoasă ca...);
- superlativul. De cele mai dese ori, copilul recurge la forma populară (Îi harnicî de nu mai știu). - numărul adjectivelor. Există unele substantive cu 4 terminații, altele cu trei, două și doar o formă. În acest caz nu există forma pluralului;
- -nerecurgerea, sau folosirea rară a adjectivelor. Sunt mai aproape de desfășurarea evenimentelor dintr-un text, decât de descrierea acestuia.

Unele erori, cu regret, sunt preluate din limbajul adulților; altele țin de mulțimea formelor și a categoriilor gramaticale pe care copilul, la vârsta dată, nu le poate memoriza, nu sunt automatizate.

Aspectele morfologice și sintactice evoluează concomitent. În construirea propozițiilor copiii comit mai puține erori, dar acestea sunt mai stabile. Ele sunt mai puțin observabile de cei din jur,

deoarece copiii de vârstă timpurie recurg la construirea propozițiilor simple, cu o structură simplă. Cu toate acestea, sunt atestate erori. Este vorba despre:

- coordonare formală. Întru conjugarea gândurilor, copilul repetă ultimul cuvânt din propoziția precedentă (Și o venit capra. O venit capra și o văzut...). Frecvent se folosește conjuncția **și**. Pentru a lega propoziții subordonate se recurge la pauze mari, fapt ce vorbește despre căutarea cuvântului necesar. Uneori, în loc de pauză se utilizează “și iaca”, și pe urmă.

- vorbirea directă legată. “Și lupu le-a zis iezilor, că ieșiți ...”. Are loc interferența vorbirii directe și cea indirectă. Constituie, de asemenea, o influență a limbii vorbite. Unii cercetători le consideră abateri de la limba literară (Sohin F., Ușakova O.).

- topica incorectă pentru construcția unor propoziții. (Cânili, s-a trezit și a hămăit și s-a trezit și a vrut să mănânci) (Lavric M.);

Structurarea corectă a propoziției din punct de vedere gramatical depinde în mare măsură nivelul de gândire a acestuia. Anume topica propoziției și constituie una dintre aceste probleme.

Topica modificată vorbește despre ordinea gândurilor celui ce o folosește. Copilul de multe ori nu poate să-și organizeze gândurile, nu știe cum este bine să construiască o propoziție sau frază. (Vrea să doarmă, c-a obosit și a mers mult). Cum ar fi corect? Vrea să doarmă că a mers mult și...) etc.

Corectarea greșelilor din limbajul preșcolarilor depinde, în mare parte, de vorbirea și dorința adulților de a-i învăța pe copii cum se articulează cuvintele, cum se construiește corect o propoziție, să fie atenți la orice eroare și, pe cât este posibil, atent să o corecteze, recurgând la diferite modalități.

3. Modalități de exersare a preșcolarilor în utilizarea corectă a categoriilor gramaticale ale părților de vorbire

Printre metodele, procedeele de lucru ce vizează achiziționarea corectă a structurii gramaticale pot fi:

- modelul educatoarei. Vorbirea cadrului didactic trebuie să fie corectă, clară, respicată;
- evidențierea unui cuvânt nou sau mai dificil de pronunțat și repetarea acestuia de către copii cu utilizarea lui în vorbire;
- descrierea (de la o grupă de vârstă la alta această activitate se complică). Dacă în grupele mici propoziția conține 2, 3 cuvinte.” A cui este casa? – a ursului, apoi mai târziu ei deja singuri trebuie să descrie oaspetele care a venit (Sunt mare, am coadă lungă, sunt roșcată...). Cei din grupa de 6-7 ani completează răspunsul. Numărul de propoziții se extinde;
- explicația;
- comparația dintre diferite forme ale aceluiași cuvânt (este mai elocvent când se recurge la două părți de vorbire (păpușă frumoasă – copil ..., copii-);
- repetarea. În anumite momente este necesar de a relua unele lucruri ce țin de structura gramaticală. Se repetă o anumită formă problematică și în alte contexte;
- construirea propozițiilor cu acele cuvinte, îmbinări de cuvinte care sunt problematice;
- completarea propoziției, a frazelor (Când am intrat în casă,..., Îmi place ...);
- reconstituirea textului (Când am ajuns acasă, am în...(trebat, ceput, țeles, cremenit) sau alcătuirea lui;
- scrisoarea. Se compune un text împreună cu copiii. Scrie educatoarea. Este o modalitate unde toți copiii participă, dar și pot să se corecteze reciproc în unele cazuri;

- lectura imaginilor pentru a activa folosirea corectă a diferitor categorii gramaticale ale diferitor părți de vorbire, îndeosebi cele problematice (puii anumitor animale, obiecte - denumirea cărora generează dificultăți: foarfece, dulapuri, păr);
- întrebarea (Ce fac spectatorii? Dar copiii ce fac?, Ce a făcut mama la piață?);
- solicitarea. (Dați-mi, dați-i lui Ion, Spuneți-ne,...);
- convorbirea;
- jocuri, exerciții verbale (Pe cine îl saluți? Al cui este... ș.a.m.d.).

Orice metodă este utilă dacă cadrele didactice le folosesc cu un scop anume: formarea, dezvoltarea structurii gramaticale la copiii de vârstă timpurie.

LUCRU INDIVIDUAL

1. Realizați diagnosticarea structurii gramaticale a 5 preșcolari
2. Elaborați diverse modalități de exersare a copiilor în folosirea corectă a diferitor părți de vorbire la diferite categorii gramaticale

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: Materiale pentru portofoliu

TEMA 10. DISCURSUL COERENT

PLAN

1. Noțiuni generale despre discurs. Caracteristica dialogului, monologului
2. Formele de activități: dialogate, monologate
3. Întrebările. Clasificarea întrebărilor. Conversația euristică

CUVINTE-CHEIE:

Dialog, monolog, limbaj situativ, limbaj contextual, întrebarea, discurs, discurs conectat

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să definească noțiunea de discurs, întrebare, conversație euristică
- Să caracterizeze dialogul și monologul
- Să clasifice întrebările.

BIBLIOGRAFIE RECOMANDATĂ:

1. Damșa I., Dezvoltarea vorbirii în grădinița de copii și clasele I și II-a. Editura didactică și Pedagogică, București 2003.
2. Coșciug A., Elemente de lingvistică a discursului, Bălți, 2005
3. Lavric M., Metodica dezvoltării vorbirii preșcolarilor, Chișinu, 1985
4. Mocanu L., Întrebarea – element de bază al comunicării, / Studia Universitatis, USM, 2010, nr.5
5. Mocanu L., Întrebarea – formă de dezvoltare intelectuală a copiilor prin limbaj, Conferința „Probleme ale științelor socioumanistice și modernizarea învățământului, UPS „Ion Creangă”, Seria XXI, Chișinău, Moldova, 21-22 martie 2019
6. Ohrimenco A., Discursul didactic- artă a educației pentru comunicare, Chișinău, 2017
7. Curriculumul pentru educație timpurie, Chișinău., 2019
8. Standarde învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani. Chișinău. 2019

1. Noțiuni generale despre discurs. Caracteristica dialogului, monologului

Termenul „discurs” își are originea în retorică, mai apoi a fost adoptat de lingvistică, dar și de alte științe (psihologie, pedagogie). După unii lingviști, prin discurs se înțelege mai ales o producție orală. După alții-este un termen generic pentru diverse tipuri de texte, prin care înțeleg atât producții scrise, cât și orale. Constantinescu-Dobridor folosește termenul „text” ca gen proxim în definiția discursului

În retorică, discursul este o serie de dezvoltări oratorice destinate să convingă sau să emoționeze, structurate conform unor reguli precise.

Termenul are mai multe definiții, uneori divergente: Este un set de enunțuri care constituie orice eveniment de vorbire recognoscibilă (fără să se facă vreo referire la structurarea sa lingvistică, dacă are așa ceva), de exemplu o conversație, o glumă, o predică, un interviu.

Discursul este „orice enunț mai extins decât o frază, considerat din punctul de vedere al regulilor de înlănțuire a suitelor de propoziții/fraze”. „...este o suită ordonată de semne lingvistice situate între două întreruperi evidente ale comunicării” etc.

A. Leontiev definește discursul drept *totalitate verbală finisată funcțional, semantic și intonațional*. Pentru cercetător, discursul este ceea ce numește A. Smirnițki “act de vorbire”. Funcțiunea lui depinde de scopul activității de vorbire.

Discursul este un mod de utilizare a limbii și a limbajelor (limbaje nonverbale, specializate, diferite vocabulare) pe baza căruia un „actor” social prezintă interlocutorilor săi o interpretare a unor fapte. În măsura în care, utilizând o limbă și anumite limbaje, producem efecte asupra interlocutorilor noștri (directi sau indirecti), putem spune că orice act de comunicare are o dimensiune discursivă.

Unii cercetători adoptă următoarea formulă a discursului: discurs =text + context. D. Maingueneau atestă că termenul “discurs” este interpretat, de cele mai dese ori, drept sinonim al termenului “vorbire” (Apud Coșciug)

Conform Dicționarului explicativ al limbii române discurs este: 1. o expunere făcută în fața unei adunări; cuvântare; tratare în scris a unui subiect de natură științifică sau literară. – Din fr. discours, lat. discursus – alocuțiune, cuvânt, cuvântare (englezism) speech (pop.) vorbă, vorbire, (înv.) voroavă, (fam. și ir.) logos. (În ~ul său a arătat că ...). 2. expunere publică asupra unui subiect (de natură politică); cuvântare; expunere oratorică în fața unui auditoriu pe o temă politică, morală etc.; cuvântare. 3. expresie verbală a gândirii; cuvântare etc.

La rândul ei, C.Beciu susține că „discursul este un mod de utilizare a unei limbi, precum și a altor resurse de comunicare într-o anumită situație (limbaje, vocabulare specifice, convenții de adresare, canale de comunicare, identitatea interlocutorului; este, de asemenea, un mod de organizare a faptelor pe care le comunicăm” C.Beciu [10, p.60].

Sarcina principală de dezvoltare a vorbirii copiilor preșcolari este formarea discursului. În termenul de " discurs conectat " este inclusă ideea de coerență logică, exprimată de vorbitor. În discursul conectat se realizează unitatea de conținut de gândire și de exprimare. S.L.Rubinștein numește discurs conectat un discurs în care în mod substanțial toate comunicările din conținutul subiectului se reflectă în planul de vorbire.

Motto: „*Intotdeauna sunt trei tipuri de discursuri la fiecare apariție a ta în public. Unul pe care l-ai repetat, unul pe care îl oferi celorlalti și unul pe care ai fi vrut să îl prezinti.*” (Dale Carnegie

Discursul coerent - este o exprimare a gândurilor, dorințelor sau sentimentelor în vorbire înțelese de ascultător.

Funcția principală a discursului coerent este cea *comunicabilă*: prin discursul coerent copilul comunică cu educatorul, părinții, colegii. Discursul de comunicare implică:

- o declarație coerentă a conținutului de gânduri a celui ce vorbește, pentru cea mai bună înțelegere a celor mai recente conținuturi de declarație (funcția de mesaj);
- necesitatea de motivație și convingerea interlocutorului să acționeze într- un anumit mod pentru a atinge rezultatul (funcția de stimulare);
- necesitatea să-și exprime impresiile, sentimentele, emoțiile, atitudinea față de ceva (funcția expresivă).

Funcția de planificare a discursului coerent implică selecția fondurilor, determină și controlează ordinea de interacțiune umană în oricare dintre activitățile pentru realizarea obiectivelor sale.

Discursul, sau vorbirea cursivă, presupune formarea deprinderii de a întreba, de a-și expune clar gândurile. Aceasta constituie o sarcină importantă a muncii instructiv-educative de formare a vorbirii coerente. După Livov M., coerent se numește acel gen de limbaj, care este direcționat spre satisfacerea nevoilor de comunicare, reprezentând un tot întreg, organizat după legile logicii și gramaticii.

Formele discursului coerent.

Elementele principale ale discursului sunt *dialogul și monologul*.

Discursul *dialogic* (limbajul dialogat) reprezintă o formă de interacțiune socială, necesară pentru schimbul de gânduri, impresii între două personae; este prima formă, cu care începe dezvoltarea de exprimare coerentă a unui copil.

Limbajul dialogat este cel mai vechi gen al limbajului oral. Reprezintă contactul nemijlocit dintre două sau mai multe persoane, un schimb de replici, mare expresivitate, caracter situativ evident, mare adresivitate, posibilitate de sprijin reciproc (completări, continuările frazelor, înlocuiri ale cuvintelor cu gesturi, etc.)

Dialogul se desfășoară prin alternarea pozițiilor celor doi termeni ai relației de comunicare și are caracter de schimb reciproc de mesaje.

Orice dialog are structura sa: început- parte principală - sfârșit. Dimensiunea dialogului teoretic este fără hotare, deoarece pragul de jos poate fi deschis. În practică, însă, orice dialog își are sfârșitul său.

Dialogul este esențial pentru dezvoltarea nivelurilor superioare de învățare, organizare mentală și control al comportamentului, ajută la dezvoltarea sistemelor neuronale ale ariilor prefrontale și la dezvoltarea limbajului interior.

Adesea, propozițiile celor ce dialoghează și se cunosc de multă vreme, pot fi prescurtate, eliptice, aluzive.

Limbajul dialogat presupune dezvoltarea a trei grupe de competențe.

1. Abilitățile vorbirii: să asculte și să înțeleagă în mod corect ideea de interlocutor, să formuleze răspunsul la o hotărâre exprimându-și corect gândul; să schimbe subiectul după gândul interlocutorului al interacțiunii verbale, să susțină tonul emoțional al dialogului, pentru a asculta discursul său și să controleze normativitatea ei, dacă este necesar să facă modificări.

2. Abilitatea vorbirii de etichetă: să se angajeze într-o conversație (a ști când și cum să înceapă o conversație cu persoane cunoscute și străini), să mențină și să finalizeze o comunicare (să manifeste inițiativă, să dovedească punctul său de vedere, să-și exprime atitudinea față de subiect, să compare, să propună exemple, să riposteze, să evalueze); să se adreseze în mod corespunzător interlocutorului pentru ai atrage atenția, la întâlnire, la salut, invitație la discuție, acordul sau refuzul, reclamații, simpatie, aprobare, felicitare, recunoștință , când își ia rămas bun.

3. Abilități de comunicare nonverbală: utilizarea adecvată a mimicii, gesturilor, ținutei etc.

Discursul polilogical – vorbirea cu participarea la discuții în colectiv. Apare și este necesar a-l dezvolta începând din vârsta timpurie (în discuția copiilor într-un joc comun, atunci când elaborează un plan colectiv de cercetare și de producție etc.). Vorbirea polilogică presupune abilitatea de a urma tema, a nu pierde firul conversației, a se reține în exprimare să găsească propriul loc în replica lor.

Caracteristicile dialogului și ale monologului.

– Dialogul dinamizează narațiunea, o face mai vie și mai sugestivă.

– Dialogul marchează diverse valori expresive: sentimente, atitudini, întreruperi, ezitări ale personajelor etc.

–Este o sursă a comicului prin contrastul dintre ceea ce declară și ceea ce gândește personajul în realitate.

– Dialogul este mijloc de caracterizare indirectă a personajelor.

Monologul

Monologul presupune existența unui destinatar extern, care să recepteze fluxul mesajelor fără a replica după fiecare secvență, ci doar la sfârșit. De regulă, monologul este centrat pe o anumită temă, și el are ca obiectiv informarea auditoriului.

Spre deosebire de dialog, care este o situație de comunicare orală în care protagoniștii sunt alternativ emițători și receptori, forma cea mai generală de comunicare orală, monologul este o situație de comunicare în care nu mai apare schimbul de replici între emițător și receptor.

Monologul este un tip de discurs continuu în care nu se așteaptă un răspuns, este vorbirea unui singur personaj.

Discursul monolog este un fel de discurs extern, în care se efectuează implementarea consecventă, logică de gândire ca o expresie coerentă, al cărui conținut este clar din context.

Monologul este un sistem organizat de gândire, înveșmântat într -o formă verbală.(L. V.Șcerba). Este caracterizat prin integritatea (unitatea de temă), design structural (diferit în funcție de tipul de

monolog), logica (conecutivitate), volumul de vorbire, fluentă (pauze lungi inutile). Monologul necesită manifestarea fenomenului de autonomie în stabilirea temei, conținutului și formelor de exprimare .

În mod tradițional, se disting patru tipuri de discurs: narativ, descriptiv, explicativ și argumentativ. Acestea, în diverse măsuri, încep să fie stăpânite încă din perioada timpurie.

Copilul nu se naște cu limbajul învățat. Fiecare se naște cu capacitatea potențialului de a vorbi, dar copilul nu inventează limbajul și nu alege limba pe care o învață. El vine pe lume cu un potențial psihofizic care, stimulat în mod adecvat, prin intermediul comunicării cu adulții, se dezvoltă treptat și dă naștere limbajului oral.

Limbajul oral al copilului se dezvoltă din primul an de viață; procesul fiind complex, face obiectul studiului a diferitor categorii de specialiști: medici, psihologi, pedagogi. Atenția concentrată a specialiștilor se datorează faptului că însușirea corectă a limbajului oral constituie o primă și esențială treaptă în formarea afectivă, cognitivă și comportamentală a copilului.

2. Formele de activități: dialogate, monologate

Forme de evoluare a dialogului.

○ *Conversația (convorbirea)*. Dialogul cu orientare tematică se numește convorbire și este construită în baza întrebărilor. Dezvoltă spiritul de observație, atenția, procesele de analiză și sinteză, gândirea abstractă. Formează deprinderi de vorbire dialogată.

Ea este întrebuițată în scopul de a-i stimula pe copii în a-și expune cunoștințele dobândite, pentru a le fixa sau aprofunda, să tragă unele concluzii, să facă generalizări pe baza temei puse în discuție ș.a.

○ *Lectura după imagini*. Această activitate are două componente de bază:

- observarea dirijată a imaginilor (pe baza *analizei, sintezei și a generalizării* datelor din imagine);

-dezvoltarea capacităților de receptare și de exprimare a mesajelor.

Planul de întrebări trebuie să dirijeze atenția copiilor spre perceperea elementelor semnificative. Întrebările trebuie formulate astfel, încât să conducă la concluzii parțiale și finale. Ele trebuie să creeze situații-problemă, să aibă funcții cognitive și educativ-formative și să fie: clare, precise, accesibile, să nu sugereze răspunsul prin “da” sau “nu”.

○ *Jocurile: de rol, înscenări, didactice* etc. Aceste jocuri se bazează pe simularea unor funcții, relații, activități, fenomene etc. iar, prin practicarea lor, copiii devin actori ai vieții sociale pentru care se pregătesc. Punând copiii să relaționeze între ei, jocul de rol îi activează din punct de vedere cognitiv, afectiv și *verbal*, iar interacțiunile dintre participanți permit autocontrolul eficient al conduitelor, comportamentelor și achizițiilor. Elementul principal al acestora este *discuția* și învățarea mai mult din propria noastră experiență și din a celorlalți. Aceste jocuri conduc la îmbunătățirea competențelor lingvistice și de comunicare.

○ *Excursia, drumeția, vizita*. Prin mijloacele atrăgătoare pe care le au la dispoziție, acestea înviorează activitatea didactică, stimulează curiozitatea de a descoperi noi fenomene, astfel, adresând întrebări sau răspunzând la ele, prilejuiesc trăiri adânci ale unor sentimente, dezvoltă interesul pentru cunoaștere ș.a.m.d.. Reprezintă forme de activitate cu caracter activ, atractiv și mobilizator.

○ Metode interactive: explozia stelară, reportajul etc.

Forme de evoluare a monologului.

- *Expunerea* – este forma de discurs care angajează în mod explicit personalitatea, opiniile, sistemul de valori ale celui care vorbește.
- *Relatarea* – o formă de comunicare în care se face o decodificare, o dezvoltare, o prezentare, a unei realități obiective, a unor stări de fapt, a unor acțiuni fără implicarea celui care participă, ferită de subiectivism.
- *Povestirea (reповestirea)*– este forma cea mai amplă a comunicării, în care se folosesc cele mai variate modalități, face apel la imaginație și sentimente, la emoții, la cunoștințe anterioare.
- Povestirile copiilor se realizează în două forme:
 - repovestire;
 - povestiri create de copii.

Prin repovestire se dezvoltă gândirea logică, memoria, capacitatea de comunicare liberă.

Repovestirea liberă presupune o mai bogată imaginație și capacitate de comunicare din partea copiilor. Ei repovestesc în funcție de preferințele lor și de receptarea afectivă a evenimentelor. Totuși, este necesar să se acorde atenție succesiunii logice a evenimentelor și exprimării clare și corecte. *Povestirile* create de copii au valoare formativă, contribuind la dezvoltarea gândirii creative, a imaginației, a exprimării fluente, coerente etc.

Lectura după imagini. Activitatea de lectură pe bază de imagini are următoarele sarcini:

- dezvoltarea capacităților intelectuale;
- dezvoltarea proceselor psihice;
- exersarea și îmbunătățirea deprinderilor de exprimare corectă și fluentă;
- dezvoltarea unor trăiri afective, morale și estetice etc.

Descrierea reprezintă un mod de expunere ce constă în zugrăvirea unor trăsături ale obiectelor, fenomenelor, personajelor. Descrierea poate fi a unui obiect simplu sau a unei relații dintre obiecte. În funcție de situația comunicativă, o descriere complexă se poate transforma în explicare sau narațiune.

Caracteristici

În funcție de gradul de implicare a emițătorului în zugrăvirea aspectelor respective, descrierea poate fi:

1. obiectivă (neutră) – oferă informații cu privire la obiecte, clădiri, personaje etc;
2. subiectivă - impresiile celui care descrie sunt exprimate direct sau numai sugerate.

Discursul – forma cea mai evoluată și cea mai pretențioasă a monologului, care presupune emiterea, argumentarea și susținerea unor puncte de vedere, a unor idei inedite, care exprimă un moment sau o situație importantă în evoluția domeniului respectiv.

- *Metode interactive:* Cubul, Studiul de caz, Puzzle (cu caracterizarea a celor obținute) etc.

Limbaaj situativ, limbaaj contextual. Vorbirea, care este înțeleasă numai în momentul comunicării, se numește *situativă*. Primele elemente ale vorbirii situative în limbajul activ al copilului sunt

cuvintele-propoziții. Copilul, printr-un singur cuvânt, comunică o propoziție întreagă. Acest cuvânt este înțeles de un cerc restrâns de interlocutori, fiind amorf (lipsit de formă gramaticală), cuprinzând doar pronumele personale, demonstrative etc. Caracterul situativ al limbajului se manifestă în mod diferit.

Limbajul situativ este caracterizat de dialog, prin prezența obiectului cunoscut de ambii parteneri.

Limbajul contextual se caracterizează prin apariția, prezența monologului, lucru ce necesită un efort intelectual sporit din partea preșcolariilor.

Apariția limbajului contextual se explică prin complexitatea crescândă a facultăților de cunoaștere ale copilului; el dorește să fie înțeles de cei din jur, scoate în evidență anumite raporturi dintre obiecte, fapt care presupune folosirea formelor verbale mai complicate și mai desfășurate.

Deprinderea, exersarea copiilor în a explica ceva contribuie la formarea vorbirii coerente și a gândirii abstracte (N. Podiakov)

3. Întrebările. Clasificarea întrebărilor. Conversația euristică

Întrebarea constituie o categorie lingvistică și logică, pe când în al doilea caz - gnoseologică și psihologică. În psihologie întrebarea este examinată drept stimulator al gândirii. Dat fiind faptul că procesul gândirii începe întotdeauna cu o întrebare, înseamnă că scopul gândirii este răspunsul la întrebare. În acest sens S.A. Rubinștein considera întrebarea drept „primul...indiciu” în apariția activității mintale și a înțelegerii „

Examinarea problemei întrebării în pedagogie, însă, credem că trebuie efectuată din două aspecte: lingvistico-logic, deoarece explică problema în cauză din punct de vedere al formei, dar și al conținutului, al semnificației ei. Unitatea esenței și a formei evidențiază întrebarea din fluxul verbal, din torentul de cuvinte, atrăgând atenția asupra sa. Această unitate și constituie natura adevărată a întrebării. (Brîzgalova p. 41)

Din punct de vedere logic, întrebarea apare întru a afla ceva. Astfel, P. Dekart releva că orice întrebare necesită o doză de necunoaștere, de altfel întrebarea ar fi inutilă.

Începând cu Socrate, întrebarea era examinată drept sursă a dialogului intern și extern. Aristotel, alături de știința despre silogism, vorbește despre întrebare drept formă a gândirii logice, fundament, temelie, formă a dialogului.

O întrebare inteligentă constituie deja o bună parte a cunoașterii. (F. Bekon). Drept argument aduce cuvintele lui Platon: „Cel ce întreabă ceva, deja își imaginează la general ceea ce întreabă, căci, de altfel, cum ar ști răspunsul corect, când va fi găsit” Întrebările anticipează, în planul gândirii, operațiile de efectuat, mijlocesc trecerea de la o operație la alta, schimbă direcția gândirii, fac trecerea

de la o cunoaștere imprecisă și limitată ,la o cunoaștere precisă și completă. O întrebare este o invitație la acțiune, este un ferment al activității mintale, un instrument de obținere a informației” (Cerghit, 1980)

Conversația euristică. Această metodă dialogată (conversația euristică), aplicată pe larg în pedagogie, ce incită indivizii prin întrebări, și are la bază maieutica socratică, arta aflării adevărilor printr-un șir de întrebări oportune puse. Prin acest procedeu, copiii sunt invitați să realizeze o incursiune în propriul univers cognitiv și să facă o serie de conexiuni care să faciliteze dezvăluirea de noi aspecte ale realității, să aplice capacități cognitive la nivel superior, precum compararea, sinteza, interpretarea, evaluarea, devenind, astfel, participanți activi la procesul de învățare și nu actori pasivi. Are loc o trecere de la învățarea neinteresată, pasivă la cea activă pe măsură ce copiii încep să înțeleagă ceea ce fac și de ce.

De-a lungul timpului întrebările au fost clasificate, evident, după mai multe categorii. Un tip de clasificare se bazează pe *forma întrebării*. În această categorie sunt incluse *întrebările deschise*, care oferă posibilitatea unor comentarii largi, permit răspunsuri concrete, cuprinzătoare, dă interlocutorului întreaga libertate pentru a-și formula răspunsul, permite obținerea de informații și păreri mai complete și mai nuanțate (Dan Popescu), *Întrebările deschise* sunt propice în orice moment. Se recurge la acestea pentru a deschide și dirija abil a discuție, a anima un grup sau ghida conversația spre un nou domeniu. Ele permit evitarea punerii interlocutorului în situația de a nu mai avea de ales decât între da sau nu.... O întrebare deschisă bine formulată induce o gândire constructivă. Ne dă de asemenea posibilitatea de a orienta discuția fără a forța, a influența și a ghida dezbateră, fără a lua poziție. *Întrebările deschise* pot oferi posibilitatea de a transmite un mesaj, a lărgi discuția cu noi subiecte și astfel a conduce conversația spre un subiect particular, incită la explorarea mai multor alternative, presupun mai multe răspunsuri posibile, stimulează creativitatea. (Constantin Noica) și *întrebările închise* la care răspunsurile sunt monosilabice-„da” sau „nu”, fragmentează materia, conduc gândirea pas cu pas, reduc alternativele în răspuns. *Întrebările* de acest tip nu permit obținerea mai multor informații și/sau explicații, nefiind revelatoare asupra modului de a gândi, în profunzime, al copilului .Tot în această categorie sunt incluse *întrebările directe și indirecte, personale și impersonale*.

O altă clasificare ar fi cea *după funcție*, în care se încadrează *întrebările principale, întrebările exploratorii sau complementare și întrebările de control. clasificarea după influența* asupra celui întrebat ce include *întrebările neutrale* precum cele *care sugerează răspunsul*. Ultimele se aplică frecvent și în vârsta preșcolară, a școlarului mic.

Potrivit *structurii*, întrebările se clasifică în *simple și compuse*. Din punct de vedere al *productivității*, acestea se grupează în *problematizante, înalt productive, puțin productive și reproductive* (Clasificarea după V.V. Zabotin).

LUCRU INDIVIDUAL

1. Elaborați, în baza unei imagini cu subiect, cât mai multe tipuri de întrebări productive

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: Rezumat

TEMA 11. CREATIVITATEA VERBALĂ

PLAN

1. Noțiuni generale de creativitate
2. Factorii creativității.
3. Forme de dezvoltare a potențialului creativ verbal.

CUVINTE-CHEIE

Creativitate, factori ai creativității, fluiditate, flexibilitate, originalitate,

OBIECTIVE:

La finele studierii acestei teme studentul va fi capabil:

- Să definească noțiunea de creativitate;
- Să caracterizeze creativitatea, factorii creativității;
- Să poată stabili și dezvolta potențialul creativ al copiilor.

BIBLIOGRAFIE

1. Tapalaga T., Modalități de stimulare a creativității preșcolariilor, Editura Rovimed Publishers, Bacău, 2009, 88 p.
2. Curriculum pentru educația timpurie, Chișinău, 2019
3. Popescu G., Psihologia creativității, București, 2007
4. Roco M., *Creativitatea și inteligența emoțională*, București, ALL, 2001, 236p.
5. Munteanu A., A, Incursiune în creatologie, Editura Augusta, Timișoara, 1994, 324p

1. Noțiuni generale de creativitate

Creativitatea este un concept destul de vag și oarecum imprecis. Michel și Bernardette Fustier arată că în mintea omului obișnuit creativitatea este legată de expresii și creații artistice, de invenții tehnologice sau descoperiri științifice, de comunicare inter-umană, de educație, de comportamentele personale și de mișcările sociale. Ea semnifică: adaptare, imaginație, construcție, originalitate, evoluție, libertate interioară, talent literar, distanțare față de lucrurile deja existente. Factorul crucial în creativitate este motivația de a realiza ceva creativ.

Termenul creativitate își are originea în cuvântul latin “creare”, care înseamnă “a zămisli”, “a făuri”, “a naște”.

Creativitatea constă în capacitatea de combinare și recombinație a experienței în modele noi (Arnold), de modelare, restructurare a experienței perceptive în configurații noi și diferite (G.Taylor), în capacitatea de a descoperi legături neașteptate între lucruri (Kubic), în noi structuri, într-o anumită experiență, în furnizarea percepțiilor într-un mod nou (Mc.Keller), în prezentarea unor noi constelații de sensuri care nu au precedent specific (Chiseliu); creativitatea constă în activitatea combinatorie de plasare în noi perspective (Bruner) etc.

A crea înseamnă a face să existe, a aduce la viață, a cauza, a genera, a zămisli etc. Creativ este cel care se caracterizează prin originalitate și expresivitate, este imaginativ, generativ, deschizător de drumuri, inventiv, inovativ etc. A fi creativ înseamnă a vedea același lucru ca toată lumea, dar a te gândi la ceva diferit.

Anca Munteanu prezintă peste 35 de definiții ale creativității, elaborată de autori din diferite țări. Ca formațiune psihică deosebit de complexă, creativitatea se caracterizează printr-o multitudine de sensuri: productivitate, utilitate, eficiență, valoare, ingeniozitate, noutate, originalitate.

Creativitatea este definită uneori ca fiind „*procesul* prin care un individ sau un grup plasat într-o situație dată elaborează un *produs* nou original în conformitate cu necesitățile și scopurile situației respective”. Alții o definesc drept „*capacitatea* de a organiza (reorganiza) elementele câmpului perceptiv sau imaginativ indiferent ca este vorba de joc, principii matematice sau cuvinte”.

Există în fiecare un *potențial creativ general*, anumite abilități creative care țin mai ales de dimensiunile constructive ale aptitudinilor, dar și de dimensiunile valorice ale personalității. Acest potențial latent, dacă este exersat și educat, poate fi valorificat la maximum, concretizat și obiectivizat în diverse domenii ale activității umane, în diverse produse noi, originale.

Vis-a-vis de vârsta preșcolară, creativitatea – ca proces de creare a ceva nou, original, influențează asupra întregului comportament al copilului, pentru că “Eu creez”, întotdeauna este prezent în toate faptele lor.

Etapetele procesului creativ

1) *Prepararea sau pregătirea* - formularea de ipoteze, strângerea materialului informațional relevant și la zi, formularea problemei și definirea ei (specific creativității este anticiparea dificultăților viitoare sau formularea de probleme ale viitorului).

2) *Incubația sau germinarea ideilor* - se referă la interacțiune între cunoștințele vechi și cele noi, pe un fond pre conștient.

3) *Illuminarea* - momentul cheie al creației - cu o durată de ordinul secundelor sau al minutelor, marchează apariția ideilor. Un rol important îl au afectivitatea și subconștientul.

4) *Verificarea ideilor* sau soluțiilor apărute în faza precedentă constă în validarea sau înfruntarea acestora pe bază de experimente.

Din punctul de vedere al structurilor psihologice implicate, creativitatea este *o dimensiune integrală a personalității* subiectului creativ: presupune imaginație, dar nu se reduce la procesele imaginative; implică inteligență, dar nu orice persoană inteligentă este și creatoare; presupune motivație și voință, dar nu poate fi explicată doar prin aceste aspecte etc.

J.P. Guilford prezintă creativitatea ca pe o sinteză a întregii personalități, care include gândirea divergentă și trăsături de personalitate. P.E. Torrance identifică acești factori ca elementele de bază ale creativității:

- Originalitatea
- Flexibilitatea
- Senzitivitatea
- Fluența

- Ingeniozitatea
- Expresivitatea

2. Factorii creativității

Având o arie geografică foarte largă, creativitatea este caracterizată diferit, în funcție de factorii respectivi.

Factorii biologici.

În această categorie sunt luați în considerare patru tipuri de factori: ereditatea, vârsta, sexul, sănătatea mentală. Reprezentanții acestui factor (medicii, biologii) susțin că creativitatea se transmite prin ereditare.

Factorii sociali

Reprezentanții acestora consideră că responsabili de nivelul de dezvoltare a creativității sunt instituțiile sociale: instituția timpurie, familia, liceul etc.

Factorii de natură psihologică

Aceștia vizează factorii intelectuali: fluiditatea, flexibilitatea, originalitatea, elaborare, sensibilitatea, redefinire etc. Aceștia sunt factorii gândirii divergente ce pot fi măsurați prin baterii de teste elaborate de Guilford.

- *Fluiditatea* reprezintă volumul și rapiditatea debitului asociativ, sau numărul de răspunsuri obținut, posibilitatea de a ne imagina în scurt timp un mare număr de imagini, idei, situații etc., presupune bogăția, ușurința și rapiditatea cu care se succed asociațiile între imagini, idei, caracterul lui curgător. Formele fluidității pot fi: verbală, ideatională, asociativă, expresională etc.;

- *Flexibilitatea* este aptitudinea de modificare, restructurare a demersurilor gândirii în raport de noile cerințe sau de varietatea răspunsurilor formulate, presupunând apelul la centrări și decentrări successive. Mulți cercetători (Al. Roșca) o consideră ca fiind factorul cel mai important pentru creativitate;

- *Originalitatea* este abilitatea unui subiect de a da răspunsuri neobișnuite, neuzuale, cu o frecvență statistică redusă. Dar originalitatea nu este dată doar de raritatea răspunsurilor, ci și de relevanța sau de corespondența cu cerințele realității, după cum arăta F. Baron. Originalitatea prevede capacitatea individului de a adopta atitudini personale fără tendința de a copia sau a reproduce modul de gândire al altcuiva.

- *Elaborarea* reprezintă aptitudinea organizării coerente a informațiilor, a ideilor, capacitatea de a planifica o acțiune, ținând seama de cât mai multe detalii, anticiparea rezultatului final, dezvoltarea și finalizarea unei idei etc.;

● *Imaginația creatoare* este un factor fundamental al creativității întrucât realizează fusiunea informațiilor în structuri noi prin contopirea, transformarea și unificarea imaginilor, a ideilor, a obiectelor și fenomenelor într-o nouă semnificație

3. Forme de dezvoltare a potențialului creativ verbal

Aspiratia spre dezvoltarea spiritului creativ a dus la conceperea unor metode care, pe de o parte, să combata blocajele, iar pe de alta, să favorizeze asociația cât mai liberă a ideilor, utilizând astfel la maximum resursele inconștientului.

Libertatea de exprimare a cunoștințelor, a gândurilor, a faptelor. În acest sens apar ca adecvate activitățile care cer spontaneitate și contribuie la dezvoltarea independenței în gândire și acțiune;

Utilizarea talentelor și a capacităților specifice fiecărui individ în parte;

Incitarea interesului către nou, necunoscut și oferirea satisfacției găsirii soluției după depunerea unui efort de căutare de către copil;

Exersarea capacităților de cercetare, de căutare de idei, de informații, de posibilități de transfer de sensuri, de criterii de clasificare;

Dezvoltarea capacității de organizare de materiale, de idei prin întocmirea de portofolii asupra activității proprii, de colecții de cuvinte, de obiecte, de contraste;

Organizarea de discuții pe anumite teme, inițierea de jocuri, de excursii;

Educarea capacității de a privi altfel lucrurile, de a-și pune întrebări neobișnuite despre lucruri obișnuite;

Conduita creativă a cadrului didactic este unul din factorii care asigură dezvoltarea potențialului creativ al copiilor. Predarea, ca proces creativ, presupune ca educatorul să medieze între copil și lumea cel înconjoară. El trebuie nu numai să organizeze spațiul și activitatea, ci și să participe alături de preșcolari la elaborarea cunoștințelor;

- să servească drept model în legăturile interpersonale și să încurajeze interacțiunile cooperante dintre copii;

- să ajute individul sau grupul să extragă din experiențe informațiile necesare, valorile și să le interpreteze și evalueze

Printre modalitățile de dezvoltare a creativității verbale mai menționăm: *descrierea, povestirea, jocul, explicația, instructajul etc.*, metode absolut necesare pentru activitățile de educare a limbajului.

Observarea cu formele ei îl instrumentează pe copil cu spiritul de observație, capacitatea de descoperire și definire a problemelor, capacitatea apreciativă și predictivă. Cunoștințele la care ajunge copilul prin observare sunt încărcate acțional și afectiv ceea ce le face mult mai stabile.

Conversația își sporește valențele formative dacă este mai suplă, mai puțin dirijată, bazată pe faptele de viață trăite de copil. Ion Cerghit subliniază că întrebările (cuprinzătoare, deschise, productive) solicită gândirea productivă, favorizează spontaneitatea, inițiativa. Prin formularea și structurarea întrebărilor, cadrul didactic sugerează și generează modul de operare mintală. În acest sens se impune armonizarea întrebărilor convergente (care îi călăuzesc pe copii în analiză, comparație, sinteză) cu întrebările divergente (solicită să găsească alternative de modalități rezolutive și soluții), întrebările evaluative (solicită capacitatea de analiză și elaborare a judecăților de valoare), întrebările predictive.

Discuția de grup favorizează găsirea unei diversități de modalități rezolutive, capacitatea de comunicare, interacțiunile, cooperarea, atitudinea pozitivă față de comunicare, respectul față de valorile emise de ceilalți, dezvoltă capacitatea de observație, încurajează tendința de afirmare. Este important ca educatoarea să obișnuiască preșcolarii să formuleze răspunsuri adecvate, să completeze răspunsul elaborat de colegii săi și, mai ales, să formuleze el însuși întrebări, deoarece întrebarea este un act de meditație, de reflecție.

Problematizarea constituie mecanismul și cadrul optim pentru stimularea potențialului creativ. Ajută preșcolarii să identifice și să formuleze probleme, să analizeze date, să deosebească cea ce este important de cea ce este redundant, să identifice relațiile dintre date, să descopere calea rezolutivă, să anticipeze soluții, să-și valorifice experiența cognitivă. Organizarea problemei, prezentarea ei pentru a fi sesizată de copil, mobilizarea acestuia în anticiparea soluției precum și în verificarea ei sunt mijloace prin care educatoarea îl pregătește pe copil pentru viitoarea descoperire de probleme care, prin mobilizarea creativă, depășește simpla rezolvare.

Mai mulți cercetători, inclusiv I. Cerghit, subliniază că pentru educarea creativității este important *experimentul* de aplicare, în cadrul căruia copilul valorifică în practică cunoștințele însușite și sesizează, prin propriile acțiuni, noi cunoștințe. Experimentul aplicativ „ declanșează o serie de tensiuni intelectuale și afective specifice actului de descoperire al adevărului și pune în valoare o gamă de calități morale care definesc spiritul științific: răbdare și perseverență, obiectivitate și seriozitate intelectuală, spirit de răspundere și onestitate, ordine și disciplină, deprinderi de a lucra în echipă”[

Experimentul oferă copilului, la orice vârstă, o adevărată strategie de investigație, cuprinzătoare și suplă, bazată pe demersuri euristice, independență și inițiativă.

Dintre metodele bazate pe acțiunea fictivă, jocul ocupă un rol important în strategia de educare a creativității. Copilul transpune conștient realul într-un plan imaginar, creează, chiar dacă într-un mod elementar. Prin joc se realizează asimilarea realului la eu și acomodarea eu-lui la real (mai ales prin imitație). Stimulative pentru creativitate sunt jocurile didactice dar și jocurile de simulare (jocul de rol). Prin implicarea afectivă și cognitivă a copilului, jocul de rol dezvoltă empatia, capacitatea

evaluativă și cea anticipativă, stimulează relațiile interpersonale de cooperare și competiție, capacitatea de adaptare la comportamentul celuilalt, diverse alte tehnici interactive (Cubul, Explozia stelară, Nufărul, Jocul didactic, Jocuri de rol, exerciții etc.).

Condiții și situații specifice care pot duce la dezvoltarea spiritului investigativ, a gândirii divergente, a atitudinii creative și active în instituția preșcolară ar fi:

- Încurajarea copiilor să pună cât mai multe întrebări;
- Limitarea constrângerilor și a factorilor care produc frustrare;
- Stimularea comunicării prin organizarea de discuții și dezbateri între copii, între educator și copil;
- Activizarea copiilor prin solicitarea lor de a opera cu idei, concepte, obiecte în vederea reconsiderării acestora și a emiterii de noi variante;
- Cultivarea independenței cognitive, a spontaneității și a autonomiei în învățare;
- Stimularea spiritului critic constructiv, a capacității de argumentare și de căutare a alternativelor;
- Favorizarea accesului la cunoaștere prin forțe proprii, stimulând atitudinea reflexivă asupra propriilor demersuri de învățare;
- Posibilitatea de a contesta “lămuritul” și “nelămuritul” în lucruri și în fapte etc.

Activitățile propuse copiilor, în scopul sporirii gradului de implicare activă și creativă în instituția timpurie, trebuie să asigure:

1. Stimularea gândirii productive, a gândirii critice, a gândirii divergente și laterale;
2. Libertatea de exprimare a cunoștințelor, a gândurilor, a faptelor. În acest sens apar ca adecvate activitățile care cer spontaneitate și contribuie la dezvoltarea independenței în gândire și acțiune;
3. Utilizarea talentelor și a capacităților specifice fiecarui individ în parte;
4. Incitarea interesului către nou, necunoscut și oferirea satisfacției găsirii soluției după depunerea unui efort de căutare de către copil;
5. Exersarea capacităților de cercetare, de căutare de idei, de informații, de posibilități de transfer de sensuri, de criterii de clasificare;
6. Dezvoltarea capacității de organizare de materiale, de idei prin întocmirea de portofolii asupra activității proprii, de colecții de cuvinte, de obiecte, de contraste;
7. Organizarea de discuții pe anumite teme, inițierea de jocuri, de excursii;

8. Educarea capacității de a privi altfel lucrurile, de a-și pune întrebări neobișnuite despre lucruri obișnuite etc.

LUCRU INDIVIDUAL

1. Realizați diagnosticarea potențialului creativ verbal a 5 preșcolari, cadre didactice (fluiditate, flexibilitate, proba asociativ-verbală). Materialele se anexează.
2. Demonstrați 3 tehnici ce conduc la dezvoltarea creativității verbale.

PRODUSUL LUCRULUI INDIVIDUAL: Informație, portofoliu